

NÉPI NÖVÉNYZETISMERET GYIMESBEN II.:
TERMŐHELY- ÉS ÉLŐHELYISMERET

BABAI DÁNIEL¹ és MOLNÁR ZSOLT²

¹MTA NKI, 1014 Budapest, Országház u. 30. babai@etnologia.mta.hu

²MTA ÖBKI, Vácrátót, Alkotmány u. 2-4. molnar@botanika.hu

Kulcsszavak: etnogeobotanika, hagyományos ökológiai tudás, Keleti-Kárpátok

Összefoglalás

Etnogeobotanikai kutatásainkat Gyimes Hidegség nevű részén végeztük. Azt vizsgáltuk, hogy mit tudnak a gyimesiek a vadon termő növényfajok termőhelyi, élőhelyi igényeiről, valamint hogy milyen termő- és élőhelyeket különböztetnek meg. 2005 és 2009 között kb. 50 adatközlőtől gyűjtöttünk.

A gyimesiek a vadon termő növényfajok termőhelyi igényeit meglepően jól ismerik, a jellegzetesebb fajokét részletesen jellemzik, bár felmerült bennünk, hogy e tudás sokszor kérdésünkre szintetizálódik és verbalizálódik először. A specialista fajok jellemzései személytől függetlenül hasonlóak, a generalistáké kevésbé. Kimutathatóak olyan növényfajok, amelyeket termőhely-indikátornak éreznek (pl. *Nardus stricta*, *Urtica dioica*, vizes élőhelyek *Carex*-ei). A gyimesiek legalább 131 termő- és élőhelyet különböztetnek el a tájban, soknak több neve is van. Az edafikus élőhelyeket általában az edafonnal, míg a jobb termékenységű helyeket az uralkodó fajjal vagy a használat módjával nevezik meg, pl. *selyméses*, *békalábas*, *ficfás*, *csigolyás*, *porond*, *fenyőerdő*, *leveles erdő*, *erdőközt*, *gyakor* és *gyéres erdő*, *gyűtések*, *mánavész*, *epervész*, *bojtos*, *szelhás erdő*, *bundzsákos*, *mart*, *süllyedés*, *kőszikla*, *kőrev*, *kövér* és *sovány hely*, *verőfényes* és *észkos hely*, *fűvek közt*, *mező*, *pázsint*, *bennvaló* és *hegyi reglők*, *őszlő*, *bennvaló* és *künnvaló*, *hegyi kaszálók*, *mocskos*, *csúf* és *vadas hely* (jelentésüket a cikkben részletesen értelmezzük). A nevek 24 %-át rendszeresen használják mindennapi beszélgetéseik során, 21 %-át közepesen gyakran, míg a többit kimondottan ritkán (több név már csak földrajzi névként él). A láprétek és a sziklás élőhelyek kapcsán a gyimesi osztályozás a tudományosnál durvább, míg a többi élőhelynél közel azonos felbontású vagy akár részletesebb. A természetesség fogalmát nem használják.

A korábbi elképzelésekkel ellentétben véleményünk szerint nincsenek népi társulásnevek. Egy adott élőhely jellemző fajaira rákérdezve átlagosan csupán 2,0 db fajnevet kaptunk válaszul. Bár valóban, vannak olyan földrajzi nevek és növényzeti típusokat jelölő elnevezések, amelyek növénytársulások felismerésére utalhatnak (pl. *bükkös*, *sátés*, *kokojás*), ezek a nevek szerintünk csupán az uralkodó fajra és nem egy jellemző fajkészletre utalnak. Hasonlóan az egy fajnévből és a kaszáló szóból képzett nevek (pl. *báránylábas kaszáló*) is inkább a széna minőségére, mint egy adott társulásra utalnak. Ha rákérdezzük, hogy „Milyen erdők vannak Gyimesben?” ritkán (14 %-ban) említenek vegetációneveket, inkább csak a jellemző fajokot sorolják fel.

A gyergyói - földrajzi nevekből és nem terepi gyűjtésből származtatott - élőhelynevek, valamint gyimesi adataink összevetése azt mutatja, hogy a népi növényzetismeretről a földrajzi neveken keresztül csak torzított képet kaphatunk. Mivel etnogeobotanikai terepvizsgálatok a magyarság körében még alig folytak, érdemes lenne ezt minél több tájegységben elvégezni. Gyimesi (és hortobágyi) adataink az mutatják, hogy e gyűjtések még mindig elvégezhetőek, a tudás jelentős része még él.

Bevezetés

A népi növényzetismeretet hazánkban - de más népeknél is – igen kevesen vizsgálták. Népi növényzetismeret alatt a „hagyományos” módon a tájban gazdálkodó ember (paraszrok és pásztorok) azon ismereteit értjük, amelyek a növényzetre, termőhelyre vonatkoznak. A népi növényzetismeretet az etnogeobotanika vizsgálja (SZABÓ in PÉNTEK és SZABÓ 1980). Szabó T. Attila hangsúlyozza: azért érdemes a termő- és élőhelyeket egyben vizsgálni, mert a parasztember nem közvetlenül a vegetációra, hanem a növényzet és a talajtakaró, az alapközet és a vízellátottság egységére figyel. Mivel a népi növényzetismeret a népi növényismeretre épül, ezért előbbi megismerésének feltétele az utóbbi ismerete (lásd MOLNÁR és BABAI 2009). Sajnos az etnogeobotanika, mint fogalom nem terjedt el a tudományban (még a hazaiban sem), bár a nemzetközi és kimondottan magyarországi bevezetésére már majdnem két évtizede sor került (SZABÓ és RAB 1992, RAB 1993). Hogy ezeknek a tanulmányoknak mennyiben volt hatása arra, hogy a népi növényzetismeret kutatása világszerte felgyorsult az utóbbi évtizedben, azt még senki sem vizsgálta.

Péntek és Szabó világszinten is új metodológiát dolgozott ki az etnobotanikai, etnogeobotanikai kutatásokhoz (SZABÓ és PÉNTEK 1976, PÉNTEK és SZABÓ 1985): statisztikailag is értékelhető adatgyűjtés, párhuzamos botanikai és etnobotanikai gyűjtés, pontos növényfajhatározással összekapcsolt névgyűjtés, magyar és román nevek párhuzamos gyűjtése (PÉNTEK és SZABÓ 1985). Bár etnobotanikai vizsgálódásuk példaértékűen sokirányú, a növényzet kapcsán szinte egyetlen forrásra támaszkodtak, a földrajzi nevekben kódolt ismeretekre. Kutatásaik fő kérdései is erre vonatkoztak: mi az egyes növényfajok, a növényzet szerepe

a földrajzinév-adásban, illetőleg hogyan vallanak a földrajzi nevek a régebbi növényföldrajzi állapotról és az idők folyamán végbement változásokról. A helyi emberek még élő vegetációs ismereteivel, valamint a növényfajok termőhelyi igényéről alkotott tudásukkal csak érintőlegesen foglalkoztak (PÉNTEK és SZABÓ 1980). Munkásságukat Rab János folytatta a Gyergyói-medencében (RAB 2001), aki szintén a földrajzi nevek kapcsán foglalkozott a népi növényzetismerettel.

Más népek esetében is igen korlátozottak, és csak alig néhány éve folynak a hagyományos ökológiai tudás vegetációs részével célirányosan foglalkozó kutatások: Peruban (FLECK és FARDER 2000, SHEPARD et al. 2001, HALME és BODMER 2007), Namíbiában (VERLINDEN és DAYOT 2005), Brazíliában (NAIDOO és HILL 2006), Thaiföldön (DELANG 2006), Kanadában (BLACKSTOCK és MCALLISTER 2004) és Mexikóban (TORRE-CUADROS és ROSS 2003, CASAGRANDE 2004, HERNANDEZ-STEFANONI et al. 2006). Ennél sokkal gyakoribb, amikor a hagyományos ökológiai tudás keretében maga a növényzetismeret csak felszínesen kerül bemutatásra (pl. NELSON 1983, ALCORN 1984, JOHNSON 2000, MUNKHDALAI et al. 2007, hazánkban pl. ANDRÁSFALVY 1973, GYÖRFFY 1922, IMREH 1993, PALÁDI-KOVÁCS 1979).

Cikkünkben az alábbi kérdésekre kerestünk választ: (1) Mit tudnak a gyimesiek a vadon termő növényfajok termőhelyi, élőhelyi igényeiről? (2) Milyen termő- és élőhelyeket különböztetnek meg a tájban, ezekről mit tudnak, hogyan jellemzik őket, milyen néven nevezik az egyes egységeket? A földrajzi neveket két ok miatt sem vizsgáltuk részletesen: egyrészt az élő ökológiai ismeretek érdekeltek minket, másrészt vizsgálataink során az ökológiai tudás kimerítő megismerésére törekedtünk, a kutatási területet ennek következtében szándékosan leszűkítettük, ezért viszonylag kevés földrajzi névvel dolgozhattunk volna.

A fentiek mellett arról is gyűjtöttünk adatokat, hogy mit tudnak a gyimesiek a növényzet dinamikájáról, és hogyan használják ezt a tudást mindennapi gazdálkodásuk során. Erről egy későbbi cikkben szeretnénk beszámolni.

Anyag és módszer

Amint arról a területen végzett etnobotanikai kutatások eredményeit bemutató cikkünkben már szóltunk (MOLNÁR és BABAI, 2009), Gyimes a Keleti-Kárpátok hegyvonulatai közt helyezkedik el, homokkő és üledékes kőzetek meghatározta környezetben (DOBOS 1939). Természeti és néprajzi szempontból viszonylag egységes terület (RAB et al. 1981), lakosai, a gyimesi csángók elsősorban a Tatros völgyében és mellékvölgyeiben telepedtek le. Az éghajlat boreális-montán jellegű, az évi középhőmérséklet 4-6 °C. A völgyekben az évi csapadék mennyisége 7-800 mm, a hegyekben elérheti az 1000-1200 mm-t is (ILYÉS 2007). A vizsgált terület a Délkelet-kárpáti flóratartományba, a Moldvai-erdélyi Kárpátok flóraidékébe, ezen belül a Tarkó – Tázló - Csík flórajárásba tartozik (PÁLFALVI 1995). Természetes növényzetét még néhány száz éve is a lucfenyvesek (*Bazzanio - Abietetum prealpinum*), kisebb mértékben a bükkleleges lucosok uralták. Az erdők nagy részének kivágása után jellegzetes vágásnövényzet alakult ki (*Senecioni sylvatici – Epilobietum angustifolii, Rubetum idaei*). A levágott erdők helyén meginduló gazdasági tevékenység alapja és feltétele a gyepek kialakítása volt, a vágásterületen a szukcessziós folyamatok új mederbe terelésével. A kivágott bükkleleges erdők helyén xeromezofil gyepek alakultak ki (*Festuco rubrae – Agrostium*). A jobb vízellátású helyeken, elsősorban a kivágott lucosok helyén vörös csenkeszes rétek (*Agrosti – Festucetum rubrae*) jelentek meg. Mérsékelt legeltetés hatására a palástfü dominálta csenkesz-társulás (*Festuceto – Alchemilletum vulgaris*) alakult ki. Kedvezőtlen változások hatására megjelent a szörfű, mely eleinte a vörös csenkessel együtt alkot gyepet (*Hieracio pilosellae - Nardetum strictae*), átmenetet képezve a vörös csenkeszes gyepek és a szinte monodomináns szörfűgyepek (*Viola declinatae - Nardetum strictae*) között. A források körzetében, vízhatás alatt álló területek növényzetét a *Carici flavae – Eriophoretum* együttes fajai uralkodják. A terület részletes növényzeti leírásától helyszűke miatt eltekintünk: lásd PÁLFALVI (1995, 2001), KOVÁCS (2001, 2004), az északról közvetlenül szomszédos területekre NECHITA (2003), a nyugatra szomszédosokra RAB (2001).

Gyűjtéseinket résztvevő megfigyelés és strukturált interjú segítségével, valamint a gyimesiekkel való terepbejárások alkalmával végeztük 2005 és 2009 között (kb. 260 gyűjtési nap). Összesen kb. 50 adatközlőtől gyűjtöttünk, közülük 30-cal készült, összesen 90 órányi, diktafonnal rögzített mélyinterjú, ebből 20 szemlélyel készült interjú lejegyzésére is sor került (összesen 855 000 karakternyi szöveg). Egy 135 népi taxont tartalmazó kérdőívet állítottunk össze, amely nemcsak a korábban tárgyalt fajismeretre vonatkozó kérdéseket tartalmazott, hanem azok termő- és élőhelyére vonatkozó kérdéseket („*Miféle helyt nő?*”) is.

Három korosztályban gyűjtöttünk adatokat: fiatalok (20 év alatt – 4 fő), középkorúak (20 és 60 év között – 7 fő) és idősebbek (60 év felett – 9 fő), közülük 11 nő és 9 férfi. Egy-egy személytől legalább 1-1,5, de általában 3-4 órányit gyűjtöttünk, ugyanakkor némelyikükkel már az elmúlt évek során több 10 órát beszélgettünk növényekről, növényzetről. A beszélgetések során mintegy 2500 adatot gyűjtöttünk a termőhelyekre vonatkozóan, de közben az élőhelyekkel kapcsolatban is gazdag anyag gyűlt össze. A termő- és élőhelyekre vonatkozó adatokat terepbejárások során ellenőriztük, kiegészítettük, jelentőségüket a gyimesiek közreműködésével pontosítottuk. A nevet akkor tekintettük inkább termőhelynek, ha meghatározásában az abiotikus szempontok voltak a jellemzőek (*porond, kőszikla*), míg élőhelynek, ha inkább a biotikusak (pl. *bükkös, csihányos*). A két fogalom használata ezért olykor átfed.

Egyféle referenciaként 2006 nyarán 88 cönológiai felvételt készítettünk a területen, valamennyi élőhelytípust a gazdasági jelentőségének, elterjedtségének megfelelő arányban reprezentálva. A fátlan társulásokban 4*4 m-es, a fás vegetáció esetében 100-400 négyzetméter nagyságú kvadrátokat felmérve. A magasabbrendű fajok borítását százalékos skálán adtuk meg.

A cikkben említett gyimesi növénynevek jelentését lásd MOLNÁR és BABAI (2009). A népi növényismeret mennél jobb megértése érdekében idézetekkel gazdagon illusztráltuk mondanivalónkat. Így az olvasó a gyimesiek gondolkodási, érvelési módját is megismerheti. Az egyes emberektől származó idézeteket pontosvessző választja el egymástól, a kérdező és a kérdezett

gondolatait ferde vonás. Az idézetek végén az adatközlőket monogramjukkal jelöltük, melynek feloldását a Köszönetnyilvánítás című fejezet tartalmazza.

Eredmények és megvitatásuk

Az egyes fajok termőhelyének ismerete

Az egyes fajok termőhelyének megismerése céljából például az alábbi kérdést tettük fel: Miféle helyt nő a bükkfa? Azaz nem a faj lelőhelyeire (előfordulásának földrajzi pontjaira), hanem termőhelyeire (ökológiai igényeire) igyekeztünk rákérdezni (a „Hol él a bükkfa?” kérdésre mindig lelőhelyi válaszokat kapnánk). A termőhely és a lelőhely ismerete azonban nagyon szorosan összekapcsolódik (vö. PÉNTEK és SZABÓ 1985). A két dolog gyakran annyira nem válik el egymástól, hogy a lelőhellyel kapcsolatos adatok akkor is előkerülnek, ha már egy ideje csak a termőhelyről folyik a beszélgetés [pl. „Azt szoktuk szedni, az a piros. Itt hol es van az? Az is ilyen künn a nyáralókba’ van. De itt benn azt se láttam én. Felsőlokon, s ott ahol megyünk Orogyik felé, ott a hegyen es van, Barackos felé ahogy mentünk ki, ott es van, Bükkhavas felé mikor mentünk, ott es van olyan, általában’ ilyen künni helyeken, benn nincs, ilyen ganyés helyeket nem szereti nagyon, nem láttam.” (T. Ed.); „Há’ az is a hegyeken, de itt nincs olyan. Valahol lehet esetleg ott messzibb, de itt, itt nincs olyan. Nagy erdőkn az. Így szoknak belőle, levágják, s így a deszkáját, de nemigen van.” (T. Ed.); „Báránhegy ódalán, s ide hátra az Úszató tetején es valahol nagyanyám tudta, hogy hol kell keresni, Danciás sarkába’.” (Cs. P.)]. Egyes esetekben a lelőhely és a termőhely szinte egyszerre kerül elő, különösen a karakteres termőhelyen és egyetlen helyen előforduló fajoknál [pl. *havasi gyapár* (*Leontopodium alpinum*): „A Bárán-hegyi kövekbe’ van.” (J. Gy.)].

A termőhelyre vonatkozó válaszok pontosak, alig 15 %-ban tévesek (MOLNÁR és BABAI 2008). Gyakran rövidke, általánosok, pl. „Az es ott az erdőn.” (J. P.); „A fű közt ott, ahol kaszálnak, ott. Fű közt.” (J. P.); „Az mindenhol van. Ha nem vágja ki az ember, az úgy szereti mindenütt.” (J. Gy.). Máskor ugyan rövidke, de nagyon találóak: „Miféle helyen nő a torokgyíkvirág?” (*Parnassia palustris*) / „Az olyan félvízényes helyeken van.” (J. Gy.).

Nem ritka, hogy a termőhely megadásánál azt hangsúlyozzák, hogy a faj számára lehetséges termőhelyeken mindenhol előfordul: „S a borsika (*Juniperus communis*), hát az is így a kopárabb, silányabb oldalakon, ahol soványabb a... Megnő ő is mindenhol, úgyhogy nem kényes ő erre.” (F. D.), de: „mindenik burján sem terem mindenütt” (T. S.). A generalista faj, mint fogalom azonban feltehetően nem létezik a gyimesiek fejében. Máskor arra utalnak, hogy vannak a fajnak speciális igényei, de ahol ezek megvannak, ott elő is fordul: „Az egybeült nem nő, csak ahol szereti.” (T. D.); „Erdőközt, de nem mindenütt van, az olyan, ahol szereti annak a helyit.” (T. Ed.); „Úgyhogy az se mindenütt szereti. Ahol szereti, oda belé es gyűkerezik.” (T. E.); „De nem minden területen van. De ahol szereti, ott sok van.” (T. S.).

Nem ritka, hogy a válasz nem azonnali, hanem lépésről-lépésre (iterálva) születik meg, egyre pontosítódik (pl. a *podbállapi* (*Tussilago farfara*) esetében: „Az nem es öppe’ selymékebe’, hanem még es ahol ilyen, mondjuk ahol van forrás, mint itt, hogy a hegyekből jön a víz, s aztán ahol má’ terjed el, érti.” (T. E.); „Há’ a borsos lenkő (*Bunias orientalis*) az a víz mentin, patakparton szereti. Az ilyen vízenyes helyeken szok nőni, de nem a selymékebe’! Nem a selymékebe’, csak éppen olyan vízenyes helyt. Az ódalakba má’ nincsen, csak itt az aljakba, lok helyeken.” (K. J.); vagy a *csihány* (*Urtica dioica*) esete egy párbeszédben: „Trágyába’. Ganyé mellett. Istállórágva körül...” (T. D.); „Kalibáknál a ganyé körül.” (Cs. P.); „Inkább a fenvaló helyeken, esztenákon...” (T. D.); „Itthon má’ ganyé körül nem, hanem inkább a porondon, a kertek mellett.” (Cs. P.); „Kertek melyékin, kövér helyeken.” (T. D.); „Kalibánál, ahol kövéres, ott mindenütt nő, itt má’ nem.” (Cs. P.). Felmerült bennünk, hogy az iterálás arra is utalhat, hogy a tudás kérdésünkre szintetizálódik és verbalizálódik először, nincs a faj termőhelyére „kész” kifejezés vagy válasz. Ezt azonban nehéz bizonyítani [pl. „Hát a kamilla, a kamilla az, állj csak meg, hogy hogy is mondjuk azt meg? Ahol az állatok sokat, állj meg, sokat tapodnak, s megrágyázódik, szóval sok ganyé letelepedik, s aztán egy évig, meddig nem járnak. Ott, ott, ahol aztán akkor, mikor aztán nem tapodódik, akkor.” (P. K.)].

Jellemző, hogy egyes esetekben igen részletesen és pontosan jellemzik a faj termőhelyét, mint például a *virágos sáte* (*Eriophorum* spp.) esetében: „Az es selymékesbe’. Hát az, az ilyen hegyi, állj csak meg, ahol ilyen hegyi, olyan forrásos-forma kiütések vannak. Úgyhogy csak néha van víz, néha nincsen, s úgy a füvek közt, ott terem az meg.” / „Hegydalakba’?” / „Inkább a... nem es olyan hegyódalakba’, hanem olyan, a hegyódalaknak vannak olyan lankái, olyan gödrei. S ott van egy-egy ilyen vízes, kiütéses, hogy néha-néha úgy valahol a földbe izé, és olyan nyirkos a föld, s közbe’ egyik helyen olyan szinte mozgó, mikor aztán megszorodik a víz, hogy na. S az olyan tíz méter körzetesekbe’, s akkor azon a helyen.” (P. K.); *havasi gyapár* (*Leontopodium alpinum*): „Hagymási kövekbe’, nagy-hagymási, fekete-hagymási kövekbe’ van ez. A kövekbe’ a kóhasadásokba’... eső, meg havak, azok ugye kopnak. És az a kopásból a port, azt befújja a szél a repedésekbe, viszont azokba’ a repedésekbe’ terem meg. (...) Neki is van kis magja, a közepébe’, tehát a csillaggyapár közepébe’ van egy kis magtár, ahol mag képződik, és azt fújja a szél, és befújja a kis repedésekbe, olyan repedések vannak, 3-4 mm, és abból is kinő. Viszont aztán alakul úgy is, hogy, hogy foltok vannak, tehát kis foltok a köveken, ahol annyi hely van, hogy megáll a föld... s abból a talajból is nőnek. (...) A pázsitból.” (J. Gy.*). Ha egy növénynek többféle termőhelye van, olykor megjelenhet e termőhelyek általánosítható tulajdonsága: pl. „Hát a lúcs (*Pinus sylvestris*) is, ő is köves helyen, porondos helyen is, de viszont oldalakba’, köves, oldalas helyeken, tehát mindegy akármilyen, akármilyen nehéz helyeken (...) ő ott szereti.” (J. Gy.*).

Vannak olyan fajok, amelyek termőhelyi jellemzése meglepően azonos a közösség legtöbb tagjánál. Ilyen például a *bartacín* (*Onobrychis viciifolia*): „Az inkább ilyen köves helyen szereti. Verőfényes, köves helyt.” (P. E.); „Az verőfényes helyen szeret csak, ahol köves” (T. E.). De hasonlóan egység tapasztalható a *Fragaria*-fajok esetében is, *tokos eper* (*Fragaria viridis*): „Nem úgy termik meg, mint a másik, tehát inkább verőfényes helyen van, napos oldalakon. Reglőkön.” (J. Gy.*). A *piros eperről* (*Fragaria vesca*) pedig azt tartják: „Inkább felégetett területen, erdőkivágott területeken, miután kivágják az erdőt. Mindaddig, amíg amnyira kiforrik a föld, addig nő, aztán akkor ő is elhal, tehát csak laza talaj szeret ő.” (J. Gy.*).

Egy-egy alkalommal más fajokra hivatkozva adják meg a termőhelyet. Azok a fajok, amelyek jól meghatározható termőhelyi igényekkel bírnak, „etnobotanikai” indikátorrá válnak (PÉNTEK és SZABÓ 1980, RAB 2001). Alkalmassak egy adott termőhely jellemzésére, ily módon más fajok termőhelyi igényeinek pontosítására is. Ebből a szempontból nagy jelentőségű a *szőrcse* (*Nardus stricta*), a *sovány* helyek legjellegzetesebb képviselője. Olyannyira, hogy a jelenlétével kapcsolatos negatív információ is alkalmas termőhelyjellemzésre: „*Imola* mindenütt az egész kaszálókon, leglőkön. Ahol nincs szőrcse.” (P. K.). Egyes fajok ki is zárhatják

egymást: „Ott, ahol eper van, ott is van málna, de ahol málna van, ott nem nagyon van eper a málnavészbe”. (...) Hát ő nem tud felnőni a málnavészről, mer’ ő kis termet.” (J. Gy.*). Jó indikátor faj még a borsika (*Juniperus communis*), amely jellegzetesen a verőfényes legelőkhöz kötődő faj, továbbá a csihány (*Urtica dioica*), mely a kövér helyek biztos indikátora. További említett fajok: hóvirág (*Galanthus nivalis*): „Az a hóvirággal együtt nő, fenn a hegyeken.” (K. J.); bükk (*Fagus sylvatica*): „Ahol bikkfa van, ott nő közte örökké. Ott szereti a bikkfával egy helyt.” (K. B.); rakottya (*Salix caprea*): „rakottyával egy helyt”; csigolya-fajok (*Salix* spp.): „csigolyával együtt”; bakceka (*Tragopogon* spp.): „... ahol a bakceka, tehát a kaszálós területeken.” (J. Gy.*); fekete kokozsa (*Vaccinium myrtillus*): „Ahol a kokozsa szok lenni.” (F. P.); sáté (*Carex* spp.): „A békaláb es ott nő, ahol a sáté.” (K. B.); zsanika (*Alchemilla* spp.): „ahol a zsanika”; fekete bojza (*Sambucus nigra*): „Árnyékosabb helyen, mint a fekete bojza.” (F. D.); gyapár (*Leontopodium alpinum*): „...köveke’ termik, mint a gyapár.” (T. E.); takonykokozsa (*Vaccinium uliginosum*): „... hol a takonykokozsa, avval szomszédos.” (P. K.).

Vannak olyan „vadon termő” fajok, amelyek ma zömmel csak ültetve fordulnak elő Hidegségben, pl. a magas köris és a hegyi juhar, ezeket általában házkörüli kerítések mellé ültetik, más esetben hagyják a spontán megtelepült egyedeket felnőni. Vannak azonban olyan, amúgy gyakori fajok (pl. a veres fenyő (*Picea abies*), kórus (*Sorbus aucuparia*), amelyek egyik fontos élőhelye a kerítések melléke, mert ott nem irtják ki kaszáló- és reglőtisztításkor (ilyenkor a termőhelyet így fogalmazzák meg: ott nő, „ahol engedik”).

További jellemző példák egy faj termőhelyére: tamariska (*Myricaria germanica*): „Az ilyen nagy széles, porondnak mondják nálunk, porondos-kontyos területen. Itt sok vót valamikor, de azt az erdészek kipusztították. Nincs olyan sok, mint régen.” (T. S.); szeder (*Rubus fruticosus* agg.): „Vad helyen, olyan árnyékos hely, csúf helyeken, olyan csúf, észkos területeken.” (T. S.); kokozsa (*Vaccinium myrtillus*): „Ahol gyakori má’ az erdő, ott es van, de ott má’ akkor nem termel. Mer’ annak es kell a napfény és a világosság.” (T. E.); továbbá „Ilyen magoslaton, de nem mindenütt van! Inkább olyan bundzsákos, zuzmaros helyen van. Ahogy... hogy mondjam, annyi sován a föld, hogy akkor bundzsák, s imitt-amott egy kicsi, néhány szál fű nő fel. S ő abba’ szok lenni.” (T. A.); „A kokozsa inkább megvan erdős, erdőkört is, de neki is azért úgy széleke’ inkább.” (F. D.). A zablevelű fű (*Brachypodium pinnatum* vagy *Deschampsia caespitosa*) kapcsán: „Az is sován helyt terem. S szintén ahol egy kicsit olyan, mondjuk alol olyan vízenyes, s fel úgy mégisincs feljőve, s az a zablevelű fű. Má’ itt túl az ódalba’ sok van.” (T. A.); míg a gyüngyemény (*Spiraea chamaedryfolia*) esetében: „Egy olyan... zavaros helyeken szok lenni inkább. Olyan piszkos meneteken nő ki. Az olyan piszkos menet. Kert mellyéke, vagy ilyesmi... Mer’ így a mocskot oda béhányják, s attól.” (T. A.); szőrös füge (*Ribes uva-crispa*): „Az kint terem a csutakok tövibe.” (T. A.). Az ászpa (*Veratrum album*) „... olyan helyeken, ahol arról es van egy erdő, arról es, s olyan hegyi gödrökön, ahol olyan lankásabb hely van, hogy nem olyan ódalas, olyan kövérebb a hely. Olyan pusztás, erdőközötti pusztákon, s kaszálókon es, gyérebbe, de inkább a legelőkön, a magosabb legelőkön van sok.” (P. K.); míg a leánykafüge (*Ribes alpinum*) esetében: „Hát az es magos hegyeken, ilyen sziklából hol egy fa letörök, s aztán úgy ott korhad, úgy ledől a fa, s olyan, olyan félrevaló helyeken, akkor, s málnaveszes szélyn, ott es.” (P. K.). Keptelán (*Petasites* spp.): „Hát az árkok mentin, de állj meg! Egy olyan helyen, ahol az árok mentitől még van szélesebb hely, s olyan víztartalmas. Víztartalmas, az ilyen hatalmas nagy leveleket alkot, ne.” (P. K.); „Hát az útlapi (*Plantago* spp.) az mindenütt az utak szélén, ahol az útról való nedvesség, sárlé lefolyik.” (P. K.). A serkefű (*Lycopodium* spp.): „Nem pont úgy az erdő közt, hanem úgy a szélyek közt van az.” (F. P.). „A surlófű (*Equisetum arvense*) csak a sárba’ érttetted-e. Mutattam neked a surlófűvet, amit itt szerte lehet szedni.” (K. B.). „A papvirág (*Leucanthemum vulgare*), igen, az mindenhol van, erdei kaszálókon, benti (ganyézott) kaszálókon, mindenhol.” (J. Gy.*). A köménymag (*Carum carvi*): „... ilyen völgyhuzásokon, ahol a víz lesodorja a földet és nagy, több tápérték van a földbe’ ott, ott igen.” (J. Gy.*); míg a virágos sáté (*Eriophorum* spp.): „... az is csak a nedves helyeken, mocsaras helyeken, hosszabb ideig nedves, vizet tartó helyeken található. Ha nem kaszálják meg, ott marad, és úgy minden évbe’ kinő, meg aztán berothad, s úgy marad, tehát a földbe marad bele.” (J. Gy.*). A torokgyík (*Parnassia palustris*): „Hát az is egy kicsit olyan nedvesebb helyeken szok nőni. Nem túl nedves, de azért egy kicsit nedvesebb, mint általában.” (F. D.). Ménisora (*Vaccinium vitis-idaea*): „Hát az inkább pusztába’, ahol nincsen erdő annyira.” (F. D.). „Hát a lánclapi (*Taraxacum officinale*), az is inkább így benn, s ahol zsírosabb a föld, ott. Ahol trágázzák jobban, ott van.” (F. D.). A vérehulló fű (*Chelidonium majus*): „A napsütéses oldalakon, olyan köves, törmelékes... például így fundamentum szélénél, itt a híd végénél is vót.” (F. D.); míg a burusztuj (*Arctium* spp.) esetében: „Az valahol így felmaradt kert helyen, vagy épülethelyen, vagy...” (Cs. P.); porcsfű (*Polygonum aviculare*): „Ahol tavasszal jó sár van, aztán nyáron az olyan porcsfű.” (Cs. P.); végül a hóvirág (*Galanthus nivalis*): „Ágyásba’ leghamarább. Há’ van a kaszálóba is, reglón is a hegyeken a mezőbe.” (Cs. P.).

A fajok termőhelyének ismeretéről teljesebb képet kapunk, ha megvizsgáljuk, hogy egy-egy konkrét faj esetében milyen válaszok érkeztek a lejegyzett 20 embertől (1. táblázat). A kiemelt példák három különböző esetet mutatnak be: (1) a csigolya (*Salix* spp.) egy olyan népi taxon, amely általánosan ismert, egy jól meghatározható élőhelyet preferál, nevezetesen a porondos helyeket. Ennek megfelelően a válaszok is meglehetősen egységes képet mutatnak. (2) Ezzel szemben az epefű (*Gentiana cruciata*), noha szintén meglehetősen jól ismert, termőhelye kapcsán azonban megoszlanak a vélemények. Érdeklenség, hogy ez a tárnicsfaj valóban sok élőhelytípusban megtalálható, azonban az egyes emberek ezt nem tudatosítják, mindegyikük egy általa legjellemzőbbnek tartott termőhelyet emel ki. Ennek köszönhetően a válaszok heterogének. Köztük néhány téves meghatározás is található. (3) A veres fenyő (*Picea abies*) egy igazi generalista faj ebben a tájban, szinte mindenütt előfordul. Esetében nem is emel ki szinte senki jellegzetes termőhelyet, hanem a faj generalista viselkedését igyekeznek megragadni az elhangzó kifejezésekkel.

A gyimesiek által használt termőhelyjellemzések – 3 személy válaszáinak számszerűsítése alapján (MOLNÁR és BABAI 2008) – 46 %-ban a talajra utalnak (pl. *kövér helyen*), 27 %-ban a tájhasználatra (pl. *reglőkön*), 7 %-ban a formációra (pl. *erdőben*). Úgy látjuk, hogy a gyimesi és a tudományos termőhelyjellemzés felfogásában igen hasonló, eltérés leginkább abban mutatkozik, hogy a botanikusok gyakrabban utalnak a vegetációtípusra, amelyben a faj előfordul, a földrajzi tájra, ahol a faj jellemző, valamint a vegetáció természetességére (MOLNÁR és BABAI 2008).

Fenti adatainkat megvitatni sajnos nem tudjuk, mert ilyen jellegű adatok más hazai vagy külföldi tájból nem állnak rendelkezésre.

A gyimesiek által megkülönböztetett élő- és termőhelyek

A „Milyen helyt él az xy faj?” kérdésre kapott válaszainkból, valamint a terepbejárások során gyűjtött adatokból kirajzolódik, hogy a gyimesiek milyen termő- és élőhelyeket különítenek el a körülöttük lévő tájban, ezeknek milyen tulajdonságait ismerik, és hogyan nevezik meg őket. Az alábbiakban összegezzük eddigi tapasztalatainkat, a részletes adatokat lásd a Függelékben.

Vizes élő- és termőhelyek: Az egyik legjelentősebb csoport a vizes élő- és termőhelyeké. A forráslápok, patakok kísérő vizes élőhelyek növényzete jól ismert, a különböző termőhelyek meghatározása pedig részletes, gazdag, tekintélyes tudásról árulkodik. A forráslápok, azaz a *selymés, sátés, sásos, selykés, mocsaras, surlós, békalábas* helyek gyapjúsásos láprétek, amelyek egy része kaszálás, más része legelés által kerül a gazdálkodás látóterébe. A *selymés helyek a kaszálókon, reglőkön* egyes esetekben nagyobb területet is borítanak, gyengébb minőségű szénát adva, ezért a gyimesiek igyekeznek a forrásokból felszínre jutó vizet kis, ásott medrekbe terelve elvezetni a területről, így csökkentve kiterjedésüket.

A *selymés, vízeses* helyek kapcsán két élőhelytípus körvonalazódik: a *mocsaras* és a *selymés* helyeké. A kettő között árnyalatnyi a különbség, melyet nem mindenki tart számon, mégis úgy tűnik, van némi különbség a kettő között. Leginkább a talaj különbözőségét említik. A mocsaras helyeken a talaj mélyebb, süppedős, a selymék könnyebben gázolható. Ugyanakkor van egy faj, amely jellegzetes karakterfaja a mocsaras helyeknek, míg a selymés helyeken ritkábban fordul elő: a *mocsárdi (Caltha palustris)*.

További vízjárta területek a *vízfolyások, patakok* és *taplocák*. A patakok mentén *fűzes, ficfás, cserfás, cserés*, valamint *csigolyás* található, a bővízűbb patakok mellett *porondok*, azaz kavicszátonyok alakulnak ki, a kisebb, mocsaras patakok mentén *keptelánosok, podbállapások* nőnek.

Erdők: Igen jellegzetes termőhelyek az erdőkben kialakulók. Rendkívül gazdag az ehhez köthető név- és ismeretanyag. Mindenekelőtt fontos, hogy Gyimesben két jelentősebb erdőtípust különítenek el: a *veres fenyő (Picea abies)* uralta *fenyőerdő* és a *bükk (Fagus sylvatica)* uralta *leveles erdőt, bükköst, bükkfást*. Az utóbbi erdőtípus alárendelt szerepet játszott a fenyvesekhez képest, jó minőségű, sokoldalúan felhasználható faanyaga miatt pedig a bükkben gazdagabb erdőterületek kiterjedése gyorsan csökkent. Napjainkban már nincsenek nagyobb összefüggő leveles erdő-foltok a területen. Ha rákérdezzünk, hogy „Milyen erdők vannak Gyimesben?”, a következő válaszokat kapjuk: „Nálunk *bikkfa (Fagus sylvatica)*, s *nyírfa (Betula pendula)*, s akkor *fehér fenyő (Picea abies)*, s *veres fenyő (Picea abies)*, s akkor...” (K. B.); „Legtöbb a *veres fenyő*, s vannak olyan *vögyödalak*, hogy sok a *fehér fenyő*.” (Cs. P.); „Hát ezek vannak: *szomorúfenyő (Larix decidua)*, *lúcsfenyő, fehér fenyő*...” (T. A.); „Hát *fenyőerdők. Bükkfa es van, fehér fenyő es van, veres fenyő es van, bükkfa, cserfa (Alnus incana)*.” (T. T.); „Hát itt *fenyőerdő. Fehér fenyő, akkor a szomorúfenyő, más fenyő nincs. Ez a két fenyő van. Há' bükkfa. Hát vannak olyan helyek, amik a rakottya (Salix caprea)*...” (J. A.); „Zöld *fenyő, fehér fenyő, lúcsfa, bikkfa, rakottya, jáhorfa (Acer pseudoplatanus)*, *szilfa, kőrösfa (Fraxinus excelsior)*. (...) Akkor van *nyírfa*.” (T. E.); „Há' a *legtöbb fenyveserdő, bükk, bükkerdő, van szomorúfenyő, lucfenyő. Akkor van ilyen cseréserdő itt benn az aljakra' Egerfa (Alnus incana)*, azt hiszem az az *egerfa. De a legtöbb fenyveserdő van, s bükkerdő. Fenyves két fajta van: van fehér fenyő, annak úgy mondják, lucfenyő. S szurokfenyő (Abies alba)*.” (T. S.); „Hát itt csak *izé van: fenyőerdő, bükkfa es, itt nincs úgy lehet, csak Jávárdin*.” (P. E.); „Hát itten csak *veres fenyő. Há' fehér fenyő es van, de az ritka. Bikkfa. Van vajh egy, de ilyen tömör erdő nincs*.” (A. B.); „Hát van *bükkfaerdő, fenyőfa, lúcsfa, mogyoró (Corylus avellana)*, s az má' nem erdő (...) s *nyírfa, lúcsfa, (...) s a bükkfa es csak az erdőkön van. S akkor van a jáhorfa*.” (T. M.); „Itt nálunk-e? Egyszer van *fenyőfa. Nyírfa, értteted-e. lúcsfa, akkor a karácsonyfát tudod, hogy milyen, az a fehér fenyő. Na. Bikkfa, kőrösfa, jáhorfa, s a többi gyümölcsfa*.” (K. B.); „*Juhar, tölgy, lucsfenyő, fehér fenyő, vörös fenyő*.” (T. I.). Látható, hogy bár erdőkre és nem fajokra kérdeztünk, csak ritkán említenek vegetációneveket (9 esetben, 14 %), legtöbbször a jellemző fajokot sorolják fel (összesen 57 említés), abból azonban olykor elég sokat, olyan elegyfákat is, amelyek erdőt nem alkotnak. Kérdés az, hogy itt azzal a jelenséggel állunk-e szemben, amelyet PÉNTEK és SZABÓ (1980), valamint RAB (2001) is hangsúlyozott: a növényneveket tartalmazó földrajzi nevek gyakran nem kapják meg az –s képzőt, azaz *Bükkös* helyett a név gyakran egyszerűen csak *Bükk*.

A gyimesiek által megkülönböztetett jellegzetes termőhely az „*erdőközt*”. Ez az erdei fajok termőhelyére vonatkozó általános kifejezés. Úgy tűnik, hogy a gyimesiek erdő alatt az erdő faállományát értik, így azok az erdei fajok, amelyek az általunk használt kifejezés alapján az erdőben nőnek, azok Gyimesben „*erdőközt*” tenyésznek (az *erdőben* kifejezés általában nem termőhelyként jelenik meg, hanem például az ember erdőben való tartózkodására utal). Ugyanígy jellemzőek a „*fák alatt*”, „*fenyőfák alatt*” kifejezések is. Az erdei termőhelyek kapcsán időnként annak árnyékos voltát emelik ki. Az erdő típusán túl elkülönítik a sűrű (*gyakor*) és ritka (*gyéres*) erdőt. A második típus elsősorban a fakitermelés és legeltetés következtében alakul ki.

A tarvágás utáni szukcesszió különféle fokozatait is elkülönítik. A letermelés utáni terület a *vágtér*. Ennek mikroélőhelyei a *csapos helyek, gyűtések, csutakos, csutakok mentin*. A nehezen járható, cserjésedő-erdősödő vágásterületek a *veszes helyek*. Megkülönböztetnek *málnavészt* és *epervészt (mánás, málnás, mánavész, málnavész, epervész, eper-vágtér)*. A cserjésedő állapotok neve a *rakottya, apróbojtos, bezseny, bezsenyes erdő, cseplesz, bokros, bozót*. A gyimesiek két fontos típusát különböztetik meg a *veres fenyőnek*: a *bojtot* és a *szelhafát* (előbbi földig ágas, szabadabban nő, utóbbi hosszán ágtszta, idősebb példányaiból dránicát, azaz zsindelet is lehet készíteni). A felnövő erdő neve a *bojtos* vagy *fiatal erdő*, később a *karós erdő*, majd idősebb korban a *boronaerdő* (26-30 cm-es törzsátmérő; „*A fa nem prédálódik el*” az építkezések során, éppen a megfelelő vastagságú törzseket lehet kitermelni), végül a *szelhas (szerhás) erdő, szelha erdő, szálás erdő, kinőtt erdő* válik belőle. Itt már 70-100 cm átmérőjű fák vannak, deszkának való faanyagot ad az erdő. Jellemzője, hogy „alól nem ilyen bozótos. Messze el lehet látni benne.” (V. K.). *Tőkeerdőnek, öregerdőnek* is nevezik (megj.: van idős *bojtos* is, ahol a fák szabadabban állnak, és ezért földig ágasak maradnak). Végül a *nagy erdőt* különböztethetjük meg [utóbbi kifejezés egyszerre utal az erdő kiterjedésére és korára is: a *nagy erdő* nagy kiterjedésű, idős fából álló erdőt jelent: „*Emberi kéz nem avatkozik belé*.” (V. K.)].

Fontos az *erdőszegély* is, mint önálló termőhely. A gyimesiek is megkülönböztetnek olyan fajokat, amelyek az erdőszegélyhez kötődnek. Ezenkívül van még egy olyan termőhely, amely a gazdálkodási tevékenységgel szoros összefüggésben alakul ki, de az erdőszegélyekhez teljesen hasonló termőhelyi feltételeket kínál. Ez pedig a *kertek mellett* kialakuló, a

gazdálkodási tevékenység által nem érintett, keskeny sáv, amelyben hasonló fajok fordulnak elő. A gyimesieknek a cserjésekre is több nevük van (*magyaros, fűgés, gyüngyeményes, bojzás*), bár utóbbi inkább már csak földrajzi név.

Szintén jellemző és fontos termőhelyek a *bundzsákosok*, amelyek vastag mohaszőnyeggel borított, fajszegény termőhelyek, áfonyafélék, korpafüvek jellegzetes előfordulási helyei (előfordulnak erdőkben, kaszálókon, kertek mellett).

Edafikus termőhelyek: Az edafikus jellemzők, talajadottságok alapján is számos termőhely kerül meghatározásra. Ezek egy része átfed más szempontú osztályozással. Az egyik legfontosabb páros a *kövére hely* és a *sovány (sován')* hely. Előbbi a ganyézott, tápanyagokban gazdag talajokra utal, míg ellentéte azon területekre vonatkozik, amelyeket nem ganyéznek rendszeresen, tápanyagban meglehetősen szegények, és ez a növényzeten is tükröződik. A legszélsőségesebb sovány helyek a *szőrcsésék (Nardus stricta* uralta gyepek), míg a legkövérebb helyek jellemzően az állattartáshoz kötődő épületek, istállók környékén alakulnak ki (*esztenás helyen, állatok régebbi helyén, kosáros helyen, lósódsis, csihányos*). A gyimesi völgyek szerkezetéből adódik a délies és az északias oldalak határozott megkülönböztetése (*verőfényen, szikár helyen, napfényes helyen; illetve észokba', észkos helyt, nyirkos, nedves helyen*).

Nehezen megragadható csoportot képeznek az *erős* helyek. Ez egy általános kategória, ide tartozik minden olyan termőhely, ahol a talaj nem áll vízhatás alatt, nem képlékeny, nem lágy, hanem kemény. Jellemzőek a meredek oldalakon, az erdők levágása után megindul, majd felgyorsuló eróziós folyamatok következtében kialakuló gyenge minőségű gyepterületek is, amelyekben folyamatos az erózió következtében az alapkőzet felszínre kerülése („*Kidúvadnak a kövek.*”; *kopárabb oldal, (pala)köves hely, törmelékes hely, kavicsos talaj*). A hirtelen meredekebb, gyakran kövesebb domboldalakat *martnak, martosnak* nevezik, míg a patakok menti martokat *leszakadásnak, süllyedésnek, szakadéknak, suvadásnak*.

Gyimesben kevés sziklás terület van a felszínen, mindössze néhány helyen van jelentősebb sziklai vegetáció a völgyben [pl. *kőrózsával (Jovibarba globifera)*]. A legjellegzetesebb idesorolt faj, a *havasi gyapár (Leontopodium alpinum)* sem él Hidegségen, legközelebb a Bányás-hegy magas sziklái fordul elő. A sziklai termőhelyeknek többféle változatát különböztetik meg (*kősziklák, kőszál, kőrevek, kőpócok*).

A talajok kapcsán megemlítik, hogy: „*Az erdők alatt mindig puhább a talaj. Mivel ugye az erdők alatt mindig lehullott ugye, különösen ahol bükkfa van, meg leveles erdő, ott minden évben lehull ősszel ugye a rengeteg levél. Az berothad, tehát elpusztul, és abból a talaj az puha, (...) egy más réteget alkot a föld tetejére. (...) Viszont kint, ahol kaszálódik, meg legeltetődik a talaj, ott keményebb.*” (J. Gy.*). **Az erdő levágása után** „... ki kell forrja egy picit a talajt (...) úgy nevezzük, hogy megforrik, tehát megkeményedik a talaj, és akkor aztán nő (a vágásnövényzet).” (J. Gy.*); „*Itt ugye a szántófődek ahogy térnek meg, örökké húzódik ki a föld, s finomabb a föld.*” (P. E.).

A különféle kőzetekről is gazdag ismerettel bírnak a gyimesiek, de ezt célirányosan nem gyűjtöttük: „*Ott olyan borzosok (a kövek), olyan hogy, mint a resz, olyan izéje van, olyan borzosok, s má' itt errefelé, ott nincs olyan. S azok nem törnek, hogyha töröd össze es, s itt ezek könnyen törnek. Akkor itt Jávárdi felé van a mészkő, miből égetnek így meszet. (...) Hogy itt má, s a homok es erre Terkő felé má' nem az a, mint errefelé. Egész itt Ilidba' kezdődik a... má' attól erre a föld es másabb, s attól arra másabb. (...) Van a kéksár es. (...) A föld, ahol a víz leviszi a izét...S régebb Békásba' es lehetett kapni, s akkor hozták onnét üstökvel, vagy kandérvál, s mészbe belé, nem vót ez a kék, mészbe való kék, kék por, hanem abból megáztatták, s összevegyítették.*” (T. E.).

Gyeppek: A gyimesiek a gyepet általánosan a következő kifejezésekkel illetik: *füvek (fű) közt, mezőben/mezőkön, pusztá helyen, pást, pázsint*, de a legfontosabb a legelők és a kaszálók elkülönítése. A legelők (*reglők*) egy része a faluközi hegyoldalon van, másik részük a falutól távolabbi területeken, a két típust el is különböztetik: *bennvaló és hegyi reglők*. E megkülönböztetést a növényzetben megfigyelhető kisebb mértékű eltérések is indokolják. A nyáron legelt területek neve *nyáraló*. Nyár végére általában megcsappan a legelőn a táplálék mennyisége, ilyenkor a jószág átkerül a csak egyszer kaszált, *őszlő* nevű területre, ahol a marhák a sarjút (*csuga*) legelik. A *reglők* mozaikos élőhelyek, a határoló *kertek* (kerítések) mellett, de a belső részeken is facsoportok, kisebb erdőfoltok alakulhatnak ki. A nem megfelelően tisztított *reglők* cserjésedése gyors. Ennek során főként *borsika (Juniperus communis)* és *hecselli (Rosa canina* agg.) lepi el a területet. A felhagyottabb részeken sűrű, fiatal lucosok újulnak fel (*apróbojtos, bezseny*). Különleges élőhelyek a *hangyabolyok*, amelyeket olykor lapáttal áttelepítenek a kaszálók közti mezsgyére, egyféle kerítésnek, birtokhatárnak (gyakoribb azonban, hogy széthányják őket kaszálótisztításkor).

A kaszálókat szintén két nagy csoportra bontják: a *bennvaló, benti kaszálók* és a *künnvaló* vagy *hegyi kaszálók*. Mivel a *bennvalókat* rendszeresen ganézzák, növényzetük is jelentősen eltér a *hegyi kaszálóktól* (lásd a Függelék). A gyimesiek úgy tartják, hogy ami a bennvalón van, az van a künnvalón is, de ami a künnvalón van, az nincs mind a bennvaló helyeken. Ennek egyik oka a bennvaló területek ganézása, amelynek következtében ott az egyszikűek szaporodnak fel, miközben az érzékenyebb kétszikűek visszaszorulnak.

A gyimesiek értelem szerűen nagyon részletesen ismerik az egyes kaszálóterületek fűminőségét [„*Hát az, az mondjuk a helyekről es különbzik, mán az orogyiki széna, s a jávárdi má' külön... kettő, különlegesebb.*” (P. K.)]. Nehéz volt azonban eldönteni, hogy milyen széles körben elterjedtek az olyan élőhelynevek, amelyeket egy fajnévből és a kaszáló szóból képeznek (pl. *báránylábas kaszáló (bárányláb – Salvia pratensis)*, *imolás kaszáló (imola - szálfü)*, *vadlóherés kaszáló (vadlóhere – Trifolium spp.)*). Jelen tudásunk szerint ezek nem élőhelynevek, inkább jelzős szerkezetek. Ugyanakkor a széna minőségét gyakran jellemzik az azt javító vagy lerontó növény nevével, anélkül, hogy ezáltal élőhelynév keletkezne [pl. „*S akkor a népek es szeretik, hogy azt mondják, olyan jó vadlóherés kaszálóm van, na.*” (P. E.); „*Jávárdiba' van a legiőbb kecskekapor (Lasertium latifolium v. Pimpinella major) értetted-e. Azt mondja kecskekapros széna értetted-e, felnő ilyen magasra, ne.*” (K. B.); „*Imolás (szálfü) fű (széna).*” (J. P.); „*S a, nem tudom milyen szaga van, de ahol eszpenzes (Helleborus purpurascens), s ott csinálnak szénát, az állat nemigen szereti azt a szénát, amelyikbe' van.*” (T. E.); „*Mer' akkor azt mondják az a jó széna, amelyikbe' benne van a papvirág (Leucanthemum vulgare). Na.*” (K. B.); „*A jávárdi, az mán több vastag, nagyobb nő, nagyobb a hozam, de több vastag szár van, s kóró, hogy erősödnek meg a kórók. S akkor a csinálásba' es az tűnik ki, hogy ha kezdi verni az eső, s akkor fordítódik meg, azokról a levelek lehullnak, s akkor izé, mert még szárad, meg még izé, mingyá' török. S akkor a széna az mán izé, ahol olyan imolás, szálásabb, más levelesebb úgy magába', s aprább, az nem veszíti olyan hamar a minőségét, mint a kórós.*” (P. K.); „*Jávárdiba' aprább, zsanikásabb (Alchemilla spp.), mert ott úgy hívják, hogy zsanikás.*” (T. M.)]. RAB (2001) a

Gyergyói-medencében a következő szénaminőség-indikátorokat találta: *bábakalácsos, békalábas, csikófarkas, lófarkas, csengőkórós, imolás, kapros, labodás, sátés és szőrfüves*.

A kaszálók és reglók eltérő fajkészletének a gyimesiek szerint a legelés, a kaszálás és a trágyázás az oka: „Az a kaszálókba' sok értetted-e, mer' reglón a marhák legelik, leeszik értetted-e, s ott nem tud nőni. Kaszálókba' lehet csak úgy találni. (...) Reglón nem tud megnőni azér' mer' a marha a lábával kinyomja ahogy járnak a reglót. Inkább kaszálókba nőnek ezek. (...) A reglón is, csak az a helyt annyira nem tud a csengőkóró (Rhinanthus spp.) felnőni a reglón értetted-e mert az állatok lefűvelik ott.” (K. B.); a *bábakonty* (*Carlina acaulis*) élőhelyéről: „Hát reglőbe' es ejsze, ahol mondjuk kicsi állat jár, hogy nagy a fű. De inkább kaszálókba'.” (T. E.); „Reglón nemigen (nő), gyéren van, mert hát az es szinte a kövér helyt szereti. Kaszálókba' van.” (T. A.). A kaszálóban „vannak olyan növények, hogyha minden évbe' kivágódik, akkor nem éli túl. Tehát kihál, elhalnak. Tehát csak azok élhetik túl, amelyek gyökérből újra, újra tudnak...” (J. Gy.*).

Vannak a tájban olyan területek is, amelyek nem alkalmasak sem a rét- és legelőgazdálkodás, sem a növénytermesztés számára. Ilyenek a szerves hulladékot tároló helyek, ahol erdőkitermelés után a levágott ágakat (*csapokat*) összegyűjtik, vagy egyéb, a gazdasági tevékenység során keletkező hulladékot gyűjtenek. Gyakran a másként nem hasznosuló kert melletti területek válnak ilyen *mocskos helylé*. A *csúf helyek* ezzel szemben a meredek, köves, szinte járhatatlan oldalak, melyek szintén nem alkalmasak gazdálkodásra, míg a *vadas (vad) helyek*, igazi vadregényes, nehezen megközelíthető területek, szűk, meredek völgyfejek, a vadállatok (medve, farkas) gyakori tartózkodási helye [„Félreeső erdők. Félős a vadaktól.” (Cs. P.)]. A *csúf* és a *mocskos helyek* gyakran magaskórós növényzetűek, a talaj tápanyagellátottságától és zavartságától függően természetközeli és fajgazdagok, vagy pedig degradáltak, csalanosak. RAB (2001) megjegyzi, hogy a magaskórósokról feltűnően nem neveztek el területeket. Ennek oka kis kiterjedésük, és a használattól erősen függő „feltűnőségük” lehet.

Mind PÉNTEK és SZABÓ (1980), mind RAB (2001) hangsúlyozza, hogy az erdőkhöz képest a gyepekkel kapcsolatos földrajzi nevek lényegesen ritkábbak, és főleg a szélsőségesebb termőhelyekre vonatkoznak (pl. vizes vagy savanyú). Az élő növényzetismeretben mi ezt az egyensúlytalanságot nem észleltük.

A településhez szorosan kapcsolt termő- és élőhelyek: A településeken az alábbi termő- és élőhelyeket különböztetik meg: pl. az utak kapcsán: *utak, ösvények szélén, árkok mentén, sáncokon, tapodott helyeken*, a szántóművelés kapcsán: *szántóföld, megásott föld, pityókaföld, szántóbütiü, felhagyott szántó, parlag*. A hegyoldali parcellák esetében pedig a szántás miatt kialakuló *muzsda* (szántóterasz), a házaknál, udvarokban: *házak körül, épület mellett, udvaron, kerti fű közt*.

Táji mozaikok: Vannak olyan termőhelyi meghatározások, amelyek nem egy-egy lokálisabb termőhelyhez, hanem egy jellemző termőhelyi mintázattal bíró tájrészlethez kapcsolódnak. Ilyenek pl. a völgyben, a faluközt: *lok helyen, benti területen, aljakban*, a völgyek alsó harmadában: *alvidékeken, alattvaló hegyeken, hegyek aljától középmagasságig*, a távolabbi, magasabb hegyekben: *kinnvaló helyeken, kinn, magasan fenn, magas hegyeken, fenn a pusztában, havasos helyeken*, ezeknek részben szinonimája a *nagy erdőben, nagy kaszálókban, nagy hegyeken*.

Növényfajról elnevezett élőhelyek: Gyimesben több olyan élőhelynevet is hallhatunk, amely növénynevből ered. A nevek leginkább arra utalnak, hogy az adott fajból ott sok található [pl. „Ahol sok bükk van, hogy hívják?” / „Hát bükkerdő, bükkösnek hívják, de mondjuk itt nálunk olyan nagyobb területbe' nincsen, hogy önálló bükkös legyen, csak úgy vegyesen van a fenyővel.” (F. D.); „Az a helyet, ahol így sok mogyoró nő egyszerre, azt minek hívják?” / „Hát így mondják esetleg, hogy mogyorós, mer' van itt egy kicsi völgyecske, úgy hívják, Mogyorós-patak. Mogyorós-völgy.” (F. D.)].

A növénynevből képzett élőhelynevek közül a leggyakoribb a *fenyőerdő, fenyveserdő*, valamint a *bükkös, bükkfás, bikkfás, bükkerdő, bükkfaerdő*, gyepek közül pedig a *bartacines* és a *szőrcsés, szőrfüves*. Az ok egyértelműen a gazdasági hasznosíthatóság (pl. a jellemző erdőtípusok, valamint a *bartacines*, tudatosan vetett jó minőségű kaszálók, illetve a *szőrcsések*, melyek a legrosszabb reglók és kaszálók közé tartoznak).

További, de már ritkábban használt nevek pl. a gyepek minőségére utaló *zsanikás*, ahol itatóhely hiányában a levélen reggelre megjelenő harmatcsepp biztosítja a juhok ivóvízszükségletét („a zsanika kelyhéből kapnak vizet”); gyomosodást jelez az *ördögbordás, borsikás, zableveles, kecskekapros, kapros, csipkés, szamárcsipkés* név, jobb minőségű gyeget a *vadlóherés (kaszáló)* és rosszabbat a *sátés, sásos*. Ültetett erdő a *lúcsos, lúcsfás*, jellegzetes változata a porondnak a *csigolyás*, gyümölcsstermő hely a *kokojzás*.

Ritkán használt név a *surlós, békalábas, keptelános, menisorás, rakottyás, nyírfás, nyírfaerdő, nyires, nyárfás, cserfás, cserés, fűzes, ficfás, magyarós, kórusos, kórusfás, fehérkokojszás, takonykokojszás, hecsellis, vadlóherés kaszáló, imolás kaszáló, áspás, lósódis, podballapis, csihányos*.

Az élőhelynevek esetében nem ritka, hogy földrajzi névként is ismertek, de fontos hangsúlyoznunk, hogy e nevek a gyimesi tájnyelvben élőhelynévként is léteznek. Kizárólag földrajzi névként él azonban ma már a *Tiszás, Jáhoros, Kőrösös, Fügés, Bojzás, Szalamás, Hagymás, Dancias* és *Nádas* – legalábbis eddig nem sikerült élő élőhelynévként rájuk bukkannunk. Több nevet talán azért nem találtunk meg földrajzi névként (is), mert kis területen vizsgáltunk.

A gyimesi termő- és élőhelynév-adás tehát a következő fő szempontokat veszi figyelembe (vö. PÉNTEK és SZABÓ 1980, RAB 2001): (1) a jellemző formáció, annak hiánya vagy jellegzetes átalakulása, (2) egy adott faj tömeges előfordulása, (3) a használat módja (vagy hogy a terület valamire nem használható), valamint (4) az edafikus karakteresség. A gyimesi termő- és élőhelynevek leggyakrabban fajneveket tartalmaznak, vagy a formációra (*erdő, mező*), illetve a tájhasználatra utalnak (*kaszáló, regló*). A természetességet sohasem említik. Az edafikus élőhelyeket általában az edafonnal, míg a jobb termékenységű helyeket az uralkodó fajjal vagy a használat módjával nevezik meg. A nevek 24 %-át rendszeresen használják mindennapi beszélgetéseik során, 21 %-át közepesen gyakran, a többit kimondottan ritkán, több név már csak földrajzi névként él (MOLNÁR és BABAI 2008). A láprétek és a sziklás élőhelyek kapcsán a gyimesi osztályozás a tudományosnál durvább, míg a többi élőhelynél közel azonos felbontású vagy akár részletesebb.

A gyimesi termő- és élőhelynevek a gyergyói növényzet alapú földrajzi nevek tükrében

RAB (2001) igen részletes munkája lehetőséget ad, hogy összevessük a két tájegység termő- és élőhelyneveit. A főbb fizionómiai típusok nevei nagyon hasonlóak (pl. *erdő, kaszáló, legelő, fenyveserdő, bükkerdő, gyeperdő, mező, pást*). A hasonló jellegű táj és tájhasználat miatt az erdőirtáshoz kapcsolódó nevek is sok egyezést mutatnak (pl. *málnás, égés, aszalás, csutak, irtás, rakottás, cseplesz*). A fásszárú fajok nevéből alkotott földrajzi nevek is nagyon hasonlóak (pl. *fenyős, bükkös, nyíres, nyáras, mogyorós, fűgés*, de pl. hiányzik Gyergyóban a *csigolyás, borsikás*), míg a légyszárúak neveit tartalmazók kevésbé egyeznek (pl. Gyergyóban nincs *bartacines, zsanikás, ördögbordás, zableveles, szőrcsés*, olyan név viszont nincs, ami Gyergyóban előkerült, de Gyimesben nem). Vannak olyan termő- és élőhelyek, amelyek változó és nem eléggé karakteres jellegük miatt földrajzi névként nem rögzültek, így hiányoznak a gyergyói gyűjtésből (pl. *tömör/gyér erdő, apróbojtos, bezseny, bojtos*). Más termő- és élőhelyek túl kis kiterjedésűek ahhoz, hogy névadókká váljanak (pl. *víz mellett, utak szélén, kertek mellett, szántóföldön, muzsdán, tapodott helyen, hangyabolyokon*), mások pedig túl nagy tájmozaikra vonatkoznak (*magos hegyeken, alattvaló hegyeken*). Vannak olyan termő- és élőhelyek, amelyek csak az egyik tájban fordulnak elő, így nyilván a nevük is (pl. Gyimesben nincs *honcokos* (azaz zsombéksásos), Gyergyóban nincs *porond*). Mások ugyanaz a név más jelentést hordoz a két tájban, pl. a *cserés* Gyergyóban tölgyest, Gyimesben égerest; a *selymék* Gyergyóban hínarast, Gyimesben forráslapot; a *csetenes* Gyergyóban nem kaszált részt, Gyimesben fiatal lucost. Egyes gyergyói neveket Gyimesben nem találtunk meg (pl. *tanorok, rét, rez, láz, gaz*). Gyimesben a jegenyefenyő nem névadó (Gyergyóban: *fejér fenyés*). A talajadottságokhoz kapcsolódó földrajzi nevek RAB (2001) munkájában nem szerepelnek, így összevetésük nem lehetséges. Összességében kimondhatjuk, hogy bár - ahogy ezt RAB (2001) is hangsúlyozza - a termő- és élőhelynevekből sok rögzül a földrajzi nevekben, sok hiányzik, így a népi növényzetismeretről a földrajzi neveken keresztül csak torzított képet kaphatunk.

Népi társulásnevek

Mint láttuk, a gyimesiek nagyon jól ismerik az egyes fajok termőhelyi igényét és lelőhelyét is. Amikor azonban fordított helyzet alakul ki a beszélgetés során, és nem az egyes fajokat kell jellemezni termőhelyük kapcsán, hanem a termőhelyet az ott előforduló fajokkal, ezekben az esetekben ritkán sorolnak fel több fajt, sőt gyakran kitérő választ adnak („*Nő ottan mindenféle*”). Tanulságos az alábbi példa: „*Porondos helyt milyen burjánok nőnek?*” / „*Porondos helyen? Az Isten tudja. Odabe a porondon, én nem tudom. Ott es fű elcsipeszkedik.*” / „*A csigolya, az hol szeret?*” / „*Az a porondos helyt. Csigolya ott terem.*” (A. B.). Az ismeret tehát az egyik irányban sokkal inkább tudatosul.

Összesen 68 esetben kérdeztünk rá egy adott élőhely jellemző fajlistájára. Válaszul átlagosan 2,0 db fajnév hangzott el. 22%-ban a válasz nem tartalmazott konkrét fajt („*mindenféle*” vagy „*nem tudom*”), szintén 22%-a csupán egy fajt tartalmazott, és csupán 36%-ában került említésre legalább 3 (de legfeljebb 7 faj). 6-7 fajt csak a legnagyobb tudású adatközlők soroltak fel. Legtöbb fajt a *szántóföldeken* (3,7 faj), valamint a *reglőkön* és *kaszálókon* (3,0 faj) említettek, kevesebbet a *porondokon* (2,1 faj), a *selymékeseiben* (2,1 faj), az *erdőkben* (1,9 fajt), valamint az *erdőszegélyben, kertek mellett, bokrosokban* (1,6 faj), még kevesebbet a *veszes helyeken* (1,2 faj) és a *bundzsákosokban* (0,8 faj).

RAB (2001) a növényneveket tartalmazó földrajzi nevek esetében úgy véli, hogy az általa megkérdezett gyergyóiak növénytársulásokat ismernek fel a tájban, ezeket nevezik meg, általában az uralkodó faj alapján. Így ír: „*Egyértelműen népi társulásnévnek tekintjük a kokozást (fekete áfonyást) legalábbis az erdőhatáron és a fölött. Sajátos helyzet alakult ki: a társulás elnevezésére ugyanazt a fajt tartották legalkalmasabbnak a nép körében és a szakirodalomban egyaránt, egymástól függetlenül és más-más néven.*” A *vészvirágról (Chamaenerion angustifolia)* elnevezett vágásterületek kapcsán megjegyzi: „*Itt is tapasztaljuk, hogy a hagyományos és a tudományos elnevezési szemlélet teljesen egybevág, holott egymástól függetlenül fejlődtek.*” PÉNTEK és SZABÓ (1985) hasonlóan fogalmaz: „*feltétlen figyelmet érdemelnek a növénytársulásokat, társuláscsoportokat és ökológiai egységeket jelölő földrajzi nevek*”. Később: „*a népi elnevezés – bár nem pontosan meghatározott – évszázadokkal megelőzte a tudományos elhatárolást.*”

Bár valóban, vannak olyan földrajzi nevek, és növényzeti típusokat jelölő elnevezések, amelyek növénytársulásokat felismerésére utalhatnak (pl. *bükkös, sátság, kokozás*), azonban e nevek háttérében véleményünk szerint zömmel valójában csak az uralkodó, az elnevezésben is szereplő faj jelenléte rejlik, a névhez nem kötődik más, jellegzetesen az uralkodó fajhoz, élőhelyhez kötődő további faj/fajok ismerete. Még akkor sem, ha a puszta fajismeret, tehát a fordított irány esetében a tudás külön-külön, de tartalmazza az együtt előforduló fajok jelentős részét (MOLNÁR és BABAI 2009). Véleményünk szerint a gyimesiek (hasonlóan a hortobágyi pásztorokhoz, MOLNÁR és HOFFMANN ined.) nem növénytársulásként kezelik az egy adott termőhelyre jellemző, „állandó” fajösszetételű növényzetet. Néhány faj esetében regisztrálható a felismerés, mely az együttélésre vonatkozik, de ez nem elegendő ahhoz, hogy ezeket társulásoknak tekintsük. A fenti fajlistára utaló kérdéseknél folyamatosan érezhető volt, hogy számukra teljesen új szintézist igénylő kérdést tettünk fel. A válasz nem volt meg készen a fejükben. Megjegyezzük, hogy botanikusként, amikor egy konkrét növényfajt kell megkeresünk a tájban (pl. botvágáshoz, gyógynövényként), általában így gondolkodunk: milyen termőhelyet szeret az adott faj, hol ismerünk ilyen termőhelyet, ott biztosan elő is fordul. De igen sokszor csatlakozunk. A gyimesiek nem ilyen algoritmussal keresik a fajokat, hanem egyedileg emlékeznek lelőhelyeikre.

Az alábbiakban néhány jellemző példát sorolunk fel a fajlistára vonatkozó kérdéseinkre adott válaszokból. Porondon: „*Minden kinő, ami, a szél odaviszi a magokat...fodormenta, lómenta (Mentha longifolia), inkább úgy.*” (Cs. P.); „*Hát az Isten tudja. Hát ott sok nő, csak nekem es az eszem es sokszor nincs a helyin. (...) Ott van ez a csigolya (Salix spp.), s akkor van ez a másik, ez a... tamariska (Myricaria germanica) a porondokon.*” (T. E.); „*Martilapi... (Tussilago farfara)*” (J. P.); „*Ez a utifű (Plantago spp.), ez es megerem, ez a békaláb (Equisetum palustre). Ezek a csigolyák, ilyesmi. Ilyen apró, ilyen füves, akármilyen. Csengőkóró (Rhinanthus spp.)*” (P. E.); „*Porondos helyt megnő a martilapi... Ja, na nem jut eszembe. A keptelán (Petasites spp.)*”

Egyéb nem nő.”; később a beszélgetés során: „Na még nő a porondokon a vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*) s a reszflugburján (*Scrophularia nodosa*?)” (T. I.); „Vannak ilyen lómenta, csombormenta, akkor van az északi kakukkfű, ami szokott a hangyabolyokon teremni... Ökörfarnak mondják, olyan nagy bokros, nagy magas. (...) Akkor van ez a zsurló, ami szereti a vizes területeket. (...) Csihán (*Urtica dioica*), s ilyesmik.” (T. S.). Selymékben: „Hát ott sáte (*Carex* spp.) nő, s még ilyen-olyan füvek nőnek. Ilyen vad füvek.” (J. Gy.); „Békaláb, akkor még a sáte. Van a vízbe' az a izé, az a nyúlófü.” (J. Gy.); „Selymés helyen azt se tudom mifélék vannak. Ott es ott mindeféle. Van inkább a selymés helyen ez a békaláb, surlófü (*Equisetum arvense*).” (T. E.); „Hát a selymésen a békaláb, surlófü. Selymés helyen ezek vannak.” (A. B.); „Hát az... selymés helyen a selymék nő. Amiket ott láttál odafel, az enyémen, hogy mik vannak, na. (...) Békaláb, lapos sáte (*Glyceria notata*), gombolyik sáte (*Juncus articulatus*), ezek nőnek a selymés helyt. Virágos sáte (*Eriophorum* spp.)” (K. B.); „Selymés helyt nő ez a békaláb es, akkor nő az a lapos sáte. Aztán, ott olyanok nőnek, mást nem ismerek.” (P. E.). Bundzsákos helyen: „Itt ezeken csak a bundzsák. Még fű se nő ott értted-e.” (K. B.); „Hát a bundzsákos helyen az, csak ez a izét láttam, ezt a madársókat (*Oxalis acetosella*), még van úgy, hogy ménisora kóró (*Vaccinium vitis-idaea*) es van, még kokozakóró (*Vaccinium myrtillus*) es, aztán egyeb, egyeb ott nemigen erőt matat.” (P. E.). Vágterben, málnavészben: „Ott nem es nő egyeb semmi. Málnavész, s vajh egy fűszál.” (J. Gy.); „Hát ott mondjuk ré, hogy ilyen esze-vissza, de használni van még a kokozza...” (T. A.); „Ó. Aztán azok olyan csihán. Ne, csipke (*Cirsium* spp.), más egyeb ilyen, ilyen dógok, ilyen haszonvehetetlenek.” (F. P.); Csihán, s... azt se tudom, mik vannak.” (J. P.); „Hát ott mindenféle burján nő, értted-e.” (K. B.); „Hát csak ilyen burjánok.” (T. I.). Erdőközt: „Madársóska, az erdőben az nő, harangvirágok (*Campanula* spp.), más nem nagyon.” (T. I.); „Ez a madársóska es, az es nagy erdőközt, s akkor ez a, miféle na (...), az es az erdőközt van. Korpafű (*Lycopodium* spp.), na! Az es olyan nagy erdőn van.” (P. E.); „A fenyők, a fenyő közt ott mindenféle van, értted-e, csak ő tömörbe' nő, úgyhogy alatta nem nő semmi sem, amikor dusan van. Nem tud nőni má'. Ott erdő van komplett.” (K. B.); „Hát a fenyőerdő közt ott mindenféle. Ott egyik ilyen, más olyan. Ugye váltig mindenféle nő összevissza.” (T. T.); „Hogyha nagyon sűrű, akkor... nem nagyon van növényzet alatta. Csak ez, ez a madársóska, ami befolyja a fák alját. És a férga (*Dryopteris* spp.)... a gyérebekbe'. Az ördögboroda, s ezek. Ez a vészburján (*Chamaenerion angustifolium*), ez is csak terjed. Ez a ragadván (*Galium aparine*) legtöbbet.” (J. A.); „Há' van, de nem tudom, mi a nevik. Olyan... hát van az a...” (T. M.). Erdőszegélyben: „Hát, ott mindenféle.” (P. E.); „Hát ott rengeteg van, de hát nem minden... pedig sok van tényleg, amit jó vóna az ember ismerne, de hát...” (F. D.). Reglón: „Hát ugye epervirágtól elkezdve van a tokoseper (*Fragaria viridis*), a más eper (*Fragaria vesca*), akkor ugye van ez az ördögboroda (*Pteridium aquilinum*) es, akkor csipke, van ez az istengyümölcs (Crataegus monogyna), van ez a másik, ez a hecselli (*Rosa canina* agg.), hatalmasan úgy szereti ez a kicsi bojt es.” (T. E.); „Hát ott mindenféle ott es ilyen fű, mindenféle, nem tudom. Ez a vadcsombor (*Thymus* spp.) van legtöbb.” (P. E.). Kaszálón: „Hát van az imola (*Poaceae*) es ott nő, s mindenféle, minden fajta... mindenféle lapi, bartacin (*Onobrychis vicifolia*) is, here (*Trifolium* spp.), s mindenféle ezekben' van értted-e. Minden fajta fű van. Még a legkissebb, van az a kicsi piros szegfű még az es verőfénybe' nő meg, itt ilyen helyeken, ahol ganyézódik.” (K. B.); „Ott az ilyen, ilyen-olyan füvek. Lánclapi (*Taraxacum officinale*), s vadborsó (*Vicia* spp.). Keménymag (*Carum carvi*).” (J. Gy.); „Hát a szőrcsés helyen nemigen van semmi ilyen. Az rossz fű, mert az úgy ellepi, hogy tisztza, úgy áll, mint a tű a tokjába', hogy a szál közt csak vajh egy valamilyen imola valami...” (P. E.); „Szőrcsés helyeken nő kokozza s piros áfonya. Piros... minisora, vagy hogy mondják.” (T. I.). Bennvaló kaszálón: „A lósódsi (*Rumex* spp.), na a bakceka (*Tragopogon* spp.), a báránláb (*Salvia pratensis*), ezeken az ódalakon csak az van meg, s az imola. ... még van lánclapi es...” (K. B.); „Hát olyan ami, amit azt nem tudom, hogy olyan, hogy amit tudnék én mondani, milyen burján, inkább kövér fű. Sódsi, bakceka, úgy hívjuk, Szentjánosvirág (*Geranium pratense*), báránláb, s akkor még... nem tudom, minek hívják.” (A. B.). Kinnvaló kaszálón: „A virágok is másabbak. Van vadhere s vörös lóhere s fehér lóhere, nagyon sokféle virág van olyan, ami nincs itt benn a bennvaló területeken. Azok nem szeretik a trágyázott területet, csak a sován területet.” (T. S.). Szántóföldön: „A kenderfű (*Galeopsis* spp.), ez a békaláb, a csukorfű (*Stellaria media*), még mi van? Laboda, s faszulyka (*Convolvulus arvensis*). Az nagyon ragályos. Az ragadván.” (T. I.); „Hát ott laboda, s pizdakóró, s csipke, s mindenféle. Ott es.” (K. B.).

Zárógondolatok

Mint láhattuk, a gyimesiek igen pontosan és részletgazdagon látják az egyes vadon termő növényfajok termőhelyi igényeit, és igen sokféle termő- és élőhelyet különítenek el a körülöttük lévő tájban. További kutatásokat igényel azonban, hogy mennyire ismerik és tudatosítják a növényzet dinamikai változásait, a táj történeti változásait, és hogy hogyan használják fel ezt a tudást a növényzet tudatos alakítása során. Ezután tehetjük majd csak fel azt a kérdést, hogy ez a tudás hogyan alkalmazható a természetvédelem megőrzési, kezelési tevékenységei kapcsán (MOLNÁR et al. 2008). Bár ez az igény már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazódott (PÉNTEK és SZABÓ 1985), és külföldön sok működő példát is találni rá (pl. BERKES et al. 2000, HUNTINGDON 2000, MUNKHDALAI et al. 2007), a mai napig kevés konkrét hazai példát ismerünk (pl. Kunpeszér: MÁTÉ és VIDÉKI 2007, Hortobágy: ECSEDI et al. 2006). Ahhoz, hogy sokhelyütt kamatoztathassuk a népi tapasztalatot, sok tájban kell majd az ilyen jellegű vizsgálatokat elvégeznünk.

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt köszönjük gyimesi beszélgetőtársaink, adatközlő „tanítómestereink” Prezsmér Erzsébet (Boris Bálintné) (szül. 1939) = P. E., Antal (Bucsi) Béla (szül. 1937) = A. B., Györgyice (Matri) János és felesége Marika, János György (Tódi Anna Gyurka) (szül. 1939) = J. Gy. és felesége Marika, fiuk, János Béla (szül. 1970) = J. B. és felesége Anna (szül. 1970) = J. A., János György (szül. 1950) = J. Gy*. és felesége Ilona, Kajtár (Káruy) Jenő† és fia Kajtár Jenő (szül. 1981) = K. J., Kis (Cokán) Béla (szül. 1954) = K. B., Kulcsár Péter és felesége Mária†, Prezsmér Csaba (Háromkút), Prezsmér Károly (Gyurka Pista Károly) (szül. 1935) = P. K. és felesége Virág, fiuk, Károly és felesége Betti, Sinka (Berbécs) György és felesége Anna (S. Gy. A.), Tankó (Kicsi Emre) Emil (szül. 1940) = T. E., Tankó (Marcsi) Ilona, Tankó (Tímár) Tódor (szül. 1949) = T. T. és felesége Valéria, T. M. (Tamás Andrisné) (szül. 1939) = T. M., Tankó (Csukuj) Károly, Tankó (Csukuj) Anna (szül. 1939) = T. A., Tankó Ilona (szül. 1961) = T. I., Tankó Tímár (Tódor) Attila, Tankó (Béla) István, Tímár Dezső (szül. 1966) = T. D. és felesége Csorba Piroska (szül. 1968) = Cs. P., fiuk Lukács, Tímár (Triffán) Sándor (szül. 1934) = T. S. és felesége Jola, Fitos (Fintu)

Dezsóné (Ilonka) (szül. 1953) = F. D., és Ferenc Piroska (szül. 1937) = F. P., János Péter (szül. 1938) = J. P., Tímár Edit (szül. 1970) = T. Ed., Vándor Károly (szül. 1951) = V. K. segítségével.

A dolgozat elkészítésében Biró Marianna volt segítségünkre. Köszönjük Bartha Sándornak, Czúcz Bálintnak, Szabó Istvánnak, Szabó László Gyulának, Szabó T. Attilának és Varga Annának a kézirat korábbi változatához fűzött szakmai megjegyzéseit. A kutatást az OTKA T49175 számú pályázata támogatta.

Irodalom – References

- ALCORN, J. 1984: *Huastec Mayan Ethnobotany*. University of Texas Press, Austin.
- ANDRÁSFALVY B. 1973: A Sárköz és a környező Duna menti települések ősi ártéri gazdálkodása és vízhasználata a szabályozás előtt. *Vízügyi Történelmi Füzetek* 6., Budapest, OVH.
- BERKES, F., COLDING, J., FOLKE, C. 2000: Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management. *Ecological Applications* 10: 1251-1262.
- BLACKSTOCK, M. D., MCALLISTER, R. 2004: First nations perspectives on the grasslands of the interior of British Columbia. *J. Ecological Anthropology*. 8: 24–46.
- CASAGRANDE, D. G. 2004: Conceptions of primary forest in a Tzeltal Maya community: implications for conservation. *Human Organization*. 63: 189–292.
- DELANG, C. O. 2006: Indigenous systems of forest classification: understanding land use patterns and the role of NTFPs in shifting cultivators' subsistence economies. *Environmental Management*. 37: 470–486.
- DOBOS F. 1939: A Gyimesi-szoros földrajza. *Geographica Pannonica* 33. Kultúra nyomda, Pécs, 36 pp.
- ECSEDI Z., IFJ. OLÁH J., SZEGEDI R. 2006: *A vóknai puszták élőhelyeinek kezelése a madárvilág védelméért*. Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület. Balmazújváros.
- FLECK, D. J., FARDER, J. D. 2000: Matsigenka Indian Rainforest Habitat Classification and Mammalian Diversity in Amazonian Peru. *J. of Ethnobiology* 20: 1-36.
- GYÖRFFY I. 1922: *Nagykunsági krónika*. Karcag.
- HALME, K. J., BODMER, R. E. 2007: Correspondence between Scientific and Traditional Ecological Knowledge: Rain Forest Classification by the Non-indigenous Riberenos in Peruvian Amazonia. *Biodiversity and Conservation* 16: 1785-1801.
- HERNANDEZ-STEFANONI, J. L., PINEDA, J. B., VALDES-VALADEZ 2006: Comparing the use of indigenous knowledge with classification and ordination techniques for assessing the species composition and structure of vegetation in a tropical forest. *Environmental Management*. 37: 686–702.
- HUNTINGDON, H. P. 2000: Using Traditional Ecological Knowledge in Science: Methods and Applications. *Ecological Applications* 10: 1270-1274.
- ILYÉS Z. 2007: A tájhasználat és a történelmi kultúrtáj 18-20. századi fejlődése Gyimesben. *Disszertációk az Eszterházy Károly Főiskola Földrajzi Tanszékéről* I. Eszterházy Károly Főiskola, Földrajzi Tanszék, Eger, 191 pp.
- IMREH I. 1993: A természeti környezet oltalmazása a székely rendtartásokban. In: *Európa híres kertje*. Történelmi ökológia. Tanulmányok Magyarországról. (szerk.: R. VÁRKONYI Á., KÓSA L.). Orpheusz, Budapest, pp. 122-140.
- JOHNSON, L. M. 2000: „A Place That’s Good”, Gitksan Landscape Perception and Ethnoecology. *Human Ecology*. 28: 301-325.
- KOVÁCS J. A. 2001: A gyepvegetáció sajátosságai Erdélyben. *Kanitzia*. 9: 85-150.
- KOVÁCS J. A. 2004: Syntaxonomical checklist of the plant communities of Szeklerland (Eastern Transylvania). Szombathely, *Kanitzia* 12: 75-149.
- MÁTÉ A., VIDÉKI R. 2007: Peszéradacs kezelési tapasztalatai, 10 éves időtartamot vizsgálva. In: *Gyepterületeink védelme: kutatás, kezelés, rekonstrukció és gazdálkodás*. IV. Magyar Természetvédelmi Biológiai Konferencia, Előadások és poszterek összefoglalói. (szerk.: Lengyel Sz., Lendvai Á.Z., Szentirmai I.). Magyar Biológiai Társaság, Budapest, p. 26.
- MOLNÁR ZS., BABAI D. 2008: Comparison of traditional Hungarian Csángó and scientific habitat-related knowledge. In: *Proceedings of the International Symposium: Preservation of Biocultural Diversity - a Global Issue*. (Ed.: Splechna, B.). BOKU University, Wien, pp. 133-141.
- MOLNÁR ZS., BABAI D. 2009: Népi növényzetismeret Gyimesben I.: Növénynevek, népi taxonómia, az egyéni és közösségi növényismeret. *Bot. Közlem.* xx: xx-xx.
- MOLNÁR ZS., BARTHA S., BABAI D. 2008: Traditional Ecological Knowledge as a Concept and Data Source for Historical Ecology, Vegetation Science and Conservation Biology: A Hungarian Perspective. In: *Human Nature. Studies in Historical Ecology and Environmental History*. (Eds.: Szabó P., Hedl, R.). Institute of Botany of the ASCR, Brno, pp. 14-27.
- MOLNÁR ZS., HOFFMANN K. 2009: *A hortobágyi pásztorok növény- és növényzetismerete*. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.
- MUNKHDALAI, A. Z., ELLES, B., HUIPING, Z. 2007: Mongolian nomadic culture and ecological culture: on the ecological reconstruction in the agro-pastoral mosaic zone of Northern China. *Ecological Economics*. 62: 19–26.
- NAIDOO, R., HILL, K. 2006: Emergence of Indigenous Vegetation Classifications through Integration of Traditional Ecological Knowledge and Remote Sensing Analyses. *Environmental Management* 38: 377-387.
- NECHITA, N. 2003: Flora și vegetația cormofitelor din Masivul Hășmas, Cheile Bicazului și Lacu Roșu. Muzeul de Științe Naturale, Piatra-Neamț.

- NELSON, R. K. 1983: *Make prayers to the raven*. A Koyukon view of the northern forest. The University of Chicago Press, Chicago-London.
- PALÁDI-KOVÁCS A. 1979: *A magyar parasztság rétgazdálkodása*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- PÁLFALVI P. 1995: A Gyimesi-hágó (1164 m) környékének florisztikai vázlata. *Múzeumi Füzetek* [Az Erdélyi Múzeum Egyesület Természettudományi és Matematikai Szakosztályának Közleményei] 4: 107-114.
- PÁLFALVI P. 2001: A Gyimesek botanikai és etnobotanikai kutatásának története. *Kanitzia*. 9: 165-180.
- PÉNTEK J., SZABÓ T. A. 1980: Régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében. In: *Nyelvészeti Tanulmányok* (szerk.: TEISZLER P.). Kriterion könyvkiadó, Bukarest, pp. 131-172.
- PÉNTEK J., SZABÓ T. A. 1985: *Ember és növényvilág*. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- RAB J. (és SZABÓ T.A., szakirodalmi áttekintés) 1993: *Az etnogeobotanika – mint történeti ökológiai segédtudomány (szakirodalmi áttekintés és gyergyói esettanulmány)*. In: Európa híres kertje. Történeti ökológiai tanulmányok Magyarországról (szerk.: R. VÁRKONYI Á., KÓSA L.). Orpheusz Könyvkiadó, Budapest, pp. 223-282.
- RAB J. 2001: *Népi növényismeret a Gyergyói-medencében*. Pallas – Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 247 pp.
- RAB J., TANKÓ P., TANKÓ M. 1981: Népi növényismeret Gyimesbükkön. *Népismereti dolgozatok* 23-38.
- SHEPARD, G., YU, D. W., LIZARRALDE, M., ITALIANO, M. 2001: Rain Forest Habitat Classification among the Matsigenka of the Peruvian Amazon. *J. of Ethnobiology* 21: 1-38.
- SZABÓ T. A., PÉNTEK J. 1976: *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest (1976) / Budapest, Tankönyvkiadó (1996), 254 pp.
- SZABÓ T. A., RAB J. 1992: Ethnobotany and Historical Ethnobotany related with Ethnohistory of the Carpathian Basin. In: *Ethnobotanica '92, Libro de resúmenes. Etnobotanica en otras Regiones del Mundo* (ed.: Jardín Botánico de Córdoba). [First] International Ethnobotanical Congress, Córdoba, pp. 267-268.
- TORRE-CUADROS, M. A., ROSS, N. 2003: Secondary Biodiversity: Local Perceptions of Forest Habitats, the Case of Solferino, Quintana Roo, Mexico. *J. of Ethnobiology* 23: 287-308.
- VERLINDEN, A., DAYOT, B. 2005: A comparison between indigenous environmental knowledge and a conventional vegetation analysis in north central Namibia. *J. Arid Environments*. 62: 143-175.

ETHNOGEOBOTANICAL STUDIES IN GYIMES II.: KNOWLEDGE ON HABITATS AND SITE PREFERENCES OF PLANT SPECIES

Zs. Molnár¹, D. Babai²

¹Institute of Ecology and Botany of the Hungarian Academy of Sciences H-2163 Vácrátót, Hungary, e-mail: molnar@botanika.hu

²Institute of Ethnography of the Hungarian Academy of Sciences H-1014 Budapest, Hungary, e-mail: babai@etnologia.mta.hu

Keywords: ethnogeobotany, traditional ecological knowledge, Eastern-Carpathians, Kárpátok

The goal of our ethnogeobotanical studies in Gyimes (Eastern-Carpathians) was to increase our knowledge on local traditional knowledge on habitats and site preferences of wild plant species. Participatory field work, semi-structured interviews were conducted in a small community, interviewing ca. 50 member of the community.

Habitat and site preference knowledge is very detailed and accurate in Gyimes. Though we argue that part of this knowledge is non-verbal, and was first verbalized to answer our questions. At least 131 habitat types are distinguished (with many synonyms). The classification does not focus on species composition, it refers to site conditions in case of edaphic habitat types (wetlands and stony habitats), and dominant species or land-use in case of habitat types with deeper soils (beech woodlands, meadows). 24 % of the habitat names are quite often used in everyday conversations with the relevant meaning of the habitats themselves (like spruce woodlands, pasture, *Nardus* grasslands), 55 % very rarely. Classification of fen and rock habitats are coarser, than the scientific. People in Gyimes never refer to naturalness.

We argue, that there are no plant community names in Gyimes. People refer to areas where a species has higher cover, but under a habitat name they do not understand a species composition: if we ask the list of typical species of a habitat, the answers contain 2.0 species in average; if we ask for woodland types, 86 % of the answers contain only plant names (instead of habitat names). We found that previous, geographical name based analysis of vegetational knowledge of Hungarians is misleading, since many habitat names never form geographical names.

Függelék – Appendix

1. táblázat. Három faj termőhelyigénye a gyimesiek szavaival

<i>Csigolya</i> (<i>Salix</i> spp.)	<i>Patakok mentén. Víz mellett, patak mentén. Vizek mellett. Vizek mellett, porondon. Porondon, köves helyen, víz mellyékén. Vizes helyeken, vizek mellett. Porondon nő. Víz mellett. Vizek partján. Mindenhol megerem, inkább vizenyes helyt. Patak mellett. Patakok, vizek mellett. Porondos helyt, ahol köves. Vizek mentin, porondokon. Porondos helyeken. Porondos területen. Porondos helyeken.</i>
<i>Epefű</i> (<i>Gentiana cruciata</i>)	<i>Kinn a kertekbe'. Legelőkön. Fenn a hegyeken, észokba'. Nyáralókba', verőfényes helyen. Reglőn, sován helyen, utak mellett. Vizek mellett (hibás ismeret). Nyáralókba'. Veszes helyt, kaszálóba'. Kaszálóba', reglőbe'. Hegyi kaszálókon. Mindenhol előfordul, kaszálóba', reglőbe'. Verőfény helyen. Legelőkön. Kaszálóba', reglőkön. Dombos helyen, kaszálókon, utak szélén, köves helyen. Észoki kaszálók, árnyékos helyen. Erdők közt.</i>

Veres fenyő (<i>Picea abies</i>)	Az erdőbe'. Bárhol, mindenütt megterem. Mindenütt. Mindenütt. Mindenütt. Megterem bárhol, kint a hegyeken. Ódalakon. Észokba', verőfénybe'. Mindenütt. Köves ódalakba', mindenütt. Mindenhol. Mindenhol. Mindenütt, ahol erdő van. Legtöbb van, minden erdőbe'. Verőfénybe'. Mindenütt, mindkét ódalba'. Mindenütt.
---------------------------------------	---

2. táblázat. Gyimesi termőhelyek, definíciójuk, jellemző idézetek, valamint a gyimesiek által az adott élőhelyen jelzett példafajok

Termő-, ill. élőhely neve (szinonimokkal)	Rövid jellemzés, a gyimesiek által említett példafajokkal
Vízjárta termőhelyek	
Porondon, porondos helyt, (füvenyes helyeken, kősalak, prizsmás porond)	(1) Kavicszátonyok gyakran bokorfűzekkel, <i>Myricaria</i> -val [„Olyan köves, a vizek mellett.” (K. B.); „Hát tudja, ahol a vizek meghajtották, vagy a föld úgy lett odavíve, hogy mondjuk odaviszi a víz, s oda úgy megáll, aztán abból, ott.” (T. E.); „Valamikor a víz megjárta, s úgy megkavicsozta.” (T. S.)]. (2) A korábbi porondok már befűvesedettek, ilyenkor nyáron hamar kiszáradó pást fedí őket [„Zsíványabb a porondos helyt, mert az kősziklás, és amikor a Nap megsüti, akkor égeti ki... A fű es kisül.” (K. B.)]. Példafajok: tamariska - <i>Myricaria germanica</i> , csigolya - <i>Salix</i> spp.
Selymék(esek)ben, selykés, sátés, sáté-helyen, sásos közt, seppedék, vízenyes helyen, sásosban, sátéban, lágy helyen, ahol a forrás szétterül, forrásfejen, források tövinél, lefolyásánál, forrásos helyen	Pangóvízű forráslápok, magassásos állományok, láprétek, de az erdő alatti forrásos foltok is [„A sátéba' van, a selymékbe'.” (T. A.); „Selymékes és mocsaras ugyanaz?” / „Igen-igen. Csak itt nálunk inkább selyméknek mondják, nem mocsárnak.” (F. D.); „Selymékes - ő úgy mondja mocsaras.” (J. P.); „Hogy mondjam, a víz, s nem igyenessen folyik, hanem úgy elterül, tudja, s az a sáté, abból nő ki.” (T. A.); „Mikor még olyan selykés, akkor még el lehet menni rajta, s a selymékbe' má' nem lehet menni...” (J. Gy.)]. Példafajok: Mocsárvirág - <i>Caltha palustris</i> , gombolyiksáté - <i>Juncus</i> spp., virágos sáté - <i>Eriophorum</i> spp., lapos sáté - <i>Glyceria plicata</i> .
Mocsarasabb helyeken, víztartalmas, széles helyen, elterülő vízben, sárban, sáros helyen, vizet tartó helyeken	Kisebb patakok mentén vagy nagyobb források alatt kialakuló pangóvízes, gyakran sáros helyek [„Hát az árok mentin. Egy olyan helyen, ahol az árok mentitől még van szélesebb hely, s olyan víztartalmas.” (P. K.); „Hát a virágos sáté, az is csak a nedves helyeken, mocsaras helyeken, hosszabb ideig nedves, vizet tartó helyeken található.” (J. Gy.*)]. Példafajok: Keptelán - <i>Petasites</i> sp., virágos sáté - <i>Eriophorum</i> spp., békaláb - <i>Equisetum palustre</i> .
Vizek mellett, nagy víz, porond vize mellett, (hegyi) (kis) patakok partján, folyók mentén, ahol a víz jár, vizek szélében, vízajtott helyen, iszapos helyen, vizes talajon, lágyabb, vízenyesebb helyt	Patakot kísérő, üde, nedves termőhelyek, esetenként időszakos, rendszertelen vízborítással, gyakran keskeny fűzfásorral, bokorfűzekkel [„Az es a vizek mellett, ilyen nedves fődekbe' szok lenni.” (F. P.); „A ficfa az a vizek mellett. A porondos helyeken.” (J. Gy.); „A cserfa a porondokon, a vizes helyeken értted-e. Nálunk csak cserfa oda bé van értted-e a porond vize mellett.” (K. B.)]. Példafajok: ficfa - <i>Salix</i> sp., cserfa - <i>Alnus</i> sp.
Tavak, állóvizek	Kisebb hegyi tavak, nagy pocsolyák [A lapos sáté: „Hát inkább ott a gyakrabban, ahol vannak ilyen tavak, álló, állóvizek. Hogy mikor beljebb van a víz, mikor küljebb, s ott az azon a szélén, azon a részen.” (P. K.)]. Példafaj: lapos sáté - <i>Glyceria plicata</i> .
Taplocában	A bővízű, télen be nem fagyó forrás és patakja a taploca [„A forrásvizek, amelyikék télen nem fagynak.” (P. K.); „A vízpuji „úgy a vizek... víz közt nő fel.” (Cs. P.)]. Példafaj: vízpuji - <i>Veronica beccabunga</i> .
Sován helyt, ahol alul vízenyes, de mégsincs feljöve	Forráslápok szívárgó vízű, tápanyagban szegény (oligotróf) termőhelyének rendkívül pontos leírása. Példafaj: zablevelű fű - <i>Deschampsia cespitosa</i> .
Cserfás, cserés, cseréserdő	Égerfák által uralt erdősávok, fasorok a patakok mentén.
Füzes, ficfás	Fa-alakú fűzek által uralt fasorok a patakok mentén.
Csigolyás, csigolyabokros	Bokorfűzek uralta víz melletti terület.
Nádas	Egykor gyékényben gazdag terület volt, ma csak földrajzi név.
Keptelános	<i>Petasites</i> spp. által uralt patakparti terület.
Surlós, békalás	Selymékes terület sok <i>Equisetum</i> -mal.
Erdők termőhelyei	
Erdőben, erdőközt, fás közt, minden erdőben	Zárt fenyves, bükkös, elegyes erdők [„Fehér fenyő az sok van az erdőközt. Bikkfa is ott az erdőközt, ott a fenyőközt es. Egyszerre nőnek ott fel mindenfelé.” (J. P.)]. Példafajok: árior - <i>Euphorbia amygdaloides</i> , csontfa - <i>Lonicera xylosteum</i> .
Fenyő alatt, fenyőerdőben, fenyves erdőben, fenyőfás	Lucosok, jegenyefenyves lucosok [„Inkább a... észkosabb helyeken, s úgy a fenyők alatt, ahol fenyőerdő van. (...) Inkább az észkos helyeken vannak azok is, erdők, így fenyők

<i>erdőben, fenyvesek közt, veresfenyőerdő, bojtosokban</i>	<i>alatt.</i> ” (F. D.)]. Példafajok: <i>erdei sósdí - Oxalis acetosella, serkefű - Lycopodium clavatum.</i>
<i>Bükkösben, bükkfás, bikkfás, bükkerdőben, bükkfaerdőben</i>	Bükkösök és bükk uralta elegyes erdők [„A bikkfa közt szok ó (a jáhorfa) nőni értetted-e, ahol bikkfa van, ott nő közte örökké. Ott szereti a bikkfával egy helyt.” (K. B.)]. Példafaj: <i>szeder - Rubus fruticosus agg., jáhorfa - Acer pseudoplatanus.</i>
<i>Leveles erdőkben, szélén, alján</i>	Lombos erdők, elsősorban bükkösök [„Há’ igen, ahol ilyen leveles, úgy mondják, hogy leveles erdő, mert ugye mind olyan leveles, na s ha bükkfás is, így mondják, leveles erdő. Bükkfás, leveles.” (T. T.); „...olyan túlságos leveles erdő nincs. Még legnéhaibb a bükkfa. (...) Leveles erdők szélén, alján, s úgy lehet, hogy ilyen, ahol a málnás nő, csak leveles erdő vágódik le, azon a helyen.” (P. K.)]. Példafaj: <i>szeder - Rubus sp.</i>
<i>Nem pástos erdők közt, tömör erdő, gyakor erdő</i>	Sűrű erdőállomány, melyben nem alakulnak ki gyepfoltok [„Hát a gyakorba’ szebb fák nőnek tudja, nem olyan csaposok, az jobban elnő fel, nem ilyen murok, mert mondjuk olyan hegyes tudja, hamar, olyan vastag a töve, s egyhamar összehegyesedik, amelyik gyér.” (T. E.); „Hát a gyakor erdőbe’ ott, ott keves, keves van, mer’ az árnyékolás el... s az erdő úgy kiéli a táplálékot.” (P. K.)]. Példafaj: <i>erdei sósdí - Oxalis acetosella, erdei felfolyó - Clematis alpina.</i>
<i>Gyéres erdőben, gyéres erdők alján, ahol pást van, feltakarított erdőben</i>	Ligetes erdőállomány, amelyben a kedvező fényviszonyoknak megfelelően gazdag gyepszint alakul ki, elsősorban fűfélékkel [„... az alja fel van nyelve. Gyéren vannak a fák, füves az alja.” (T. D.); „Ilyen erdőszelekbe’, s erdő között, ahol nem túl gyakor az erdő. (...) Most már meggyérült, kapnak a tehének füvet.” (T. S.)]. Példafajok: <i>fekete bojza - Sambucus nigra, ibolya - Viola spp.</i>
<i>Erdőszelekben, forrásos erdőszelekben, bükkfás erdők/fenyőerdők szélén, veszes erdőszeleken, mezőszélyben</i>	Gyep és erdő határán kialakuló átmeneti élőhely [„Az erdőbe’ nem tudom van-e, vagy csak ott a mezőn, mezőszélybe’. Mezőszélybe. Ott kint az erdő szélyén...” (T. A.); „Az es így az erdőszele, az erdők között es van, s így a reglőn. Az erdőszeleken inkább.” (P. E.)]. Példafajok: <i>fekete kokozsa - Vaccinium myrtillus, gyertyánfű - Gentiana asclepiadae, medvesaláta - Cirsium spp.</i>
<i>Fák mellett, fák alatt, fenyő alatt</i>	Hagyásfák körül, facsoportokban, ritkás erdőben. Példafajok: <i>reszfugburján - Scrophularia nodosa, serkefű - Lycopodium clavatum.</i>
<i>Árnyékosabb helyen, árnyékokban, sötét helyen</i>	Fényszegény erdők. [„Hát aztán növekszik, növekszik, s akkor amelyik fajta erőt kap, hogy jobban növekszik, de itt nálunk való részen sok leveles fa, ilyen minős leveles fa nincsen, s akkor a fenyők izé vesznek erőt, s akkor alatt, azok mikor felnőnek annyira, hogy árnyéket vetnek, akkor alatta minden, a többik kiszáradnak. Azért nincs a fenyőerdő alatt ilyen leveles mindenféle kicsi bokrok akkor kiszáradnak, úgy hogy csak ő marad. S akkor az, abból marad a kinőtt erdő.” (P. K.)] Példafajok: <i>farkashárs - Daphne mezereum, szeder - Rubus fruticosus agg.</i>
<i>Cserekes helyen</i>	Lehullott tülevéllel (csereke) vastagon borított terület. Példafaj: <i>berkeper - Fragaria vesca.</i>
<i>Felmegy fenyőre, fenyőfán, bükkfán</i>	Lianizáció. Példafaj: <i>erdei felfolyó - Clematis alpina.</i>
<i>Ficfák gyökerinél</i>	A patakot kísérő fűzfák tövéinél. Példafaj: <i>szőrös füge - Ribes uva-crispa.</i>
<i>Lúcsfás, lúcsfás közt</i>	Déliés, meredek, köves talajú oldalra telepített erdei fenyves. Példafaj: <i>magyaró - Corylus avellana.</i>
<i>Bojtos</i>	Fiatalabb vagy idősebb fenyves, amelyben a fenyők földig ágasak [„Hát a bojtok az a bojtoknak azt mondják ahol olyan gyéren vannak, hogy olyan bojtos hely, mint itt ki a mienk, hogy olyan gyéren vannak még. S a bojt, az olyan puha fenyőfa. S a... azok nem nőnek olyan nagyra, s olyan sokába, s olyan puhább a fája.” (P. K.)].
<i>Fiatal erdő</i>	Kb. 10 éves erdő. [„Hát aztán mondják bezsennek. Azután fiatal erdő.” (T. S.)].
<i>Karó(s) erdő, szálerdő</i>	Az erdő fáinak átmérője 7-20 cm [A bezsenyéből: „Erdő lesz belőle. Vékonyabb erdő, hogyha nem vágnak ki belőle, mert a bezsenyéből attól függ, hogy milyen a szálas erdő.

	(...) Aztat akkor vágják ki, a többi jobban tud nőni. Amikor szálás, akkor má' azt mondják má' szálerdő. Még most cseplesz, de most majd még kicsike. De nem kell még egy ennyi idő, egy három-négy esztendő, s akkor már szálerdő lesz." (J. A.).
Boronaerdő	Házépítéshez megfelelő fákból álló erdő, faátmérő 25-30 cm. [(Ha a bezseny tovább növekedik...) „Akkor (azután) karóerdő. S akkor aztán ha tart, akkor nagyfa". (J. P.)].
Szelhás/szerhás erdő, szelha/szerha erdő szálás erdő, nagyfa, kinőtt erdő, tőke erdő	A szelhaerdő alsó felükben ágtalan, magasnövésű fákból álló erdő. Faátmérő legalább 20 cm, kora legalább 40 év. Az idősebb, legalább 70-100 éves, vágnivaló erdő neve kinőtt erdő is lehet (idősebb szelha erdő). A még idősebb erdőkben a fák között lehet már dránicafa is (3-4 magasságig bognélküli, legalább 110-120 éves fa). [„s még az erdösebb helyen, az má' szerhaerdő. Olyan kinőtt, azt mondják, hogy olyan szerhás erdő." (P. K.)].
Nagy erdő	Nagy kiterjedésű, általában idősebb erdőség [„aztán ha felnő, akkor má' nagy erdő lesz belőle." (T. T.); „őserdő!" (J.B.); „ősi erdő, ott nem látsz sok növényt" (J.Gy.*)]. Példafaj: erdei sósdi – <i>Oxalis acetosella</i> .
Tiszás	Földrajzi név. Arra utal, hogy egykor itt elég sok <i>Taxus baccata</i> élt. Mára alig egy-két példány maradt.
Nyírfás, nyírfaerdő, nyires	Nyírfákban (<i>Betula pendula</i>) bővelkedő terület, általában fiatal erdő.
Nyárfás	Nyárfákban (<i>Populus tremula</i>) bővelkedő terület.
Jáhoros	Csak földrajzi névként ismert.
Kőrösös	Egykor feltehetően kőrösfákban (<i>Fraxinus excelsior</i>) bővelkedő hegyoldal mai földrajzi neve.
Kórusos, kórusfás	Madárberkenyében (<i>Sorbus aucuparia</i>) gazdagabb terület.
Borsikás (helyen)	Elszaporodott <i>Juniperus communis</i> állomány reglőn. Példafaj: lúcs - <i>Pinus sylvestris</i> .
Magyaros	Mogyoróban (<i>Corylus avellana</i>) gazdagabb terület.
Erdőirtás termőhelyei	
Veszekben, málnaveszekben, veszes helyt, málnabokrok/veszek közt, málnaveszes szélén, (friss) vágterekben, erdőirtás után, ahol az erdő kivágódik, ki van irtva, fenyőerdő/leveles erdő helyén	Az erdőirtás után kialakuló, <i>Rubus idaeus</i> dominanciájával jellemezhető, magaskórós vágástársulás [Az eszburatória „az es ilyen vész, csapos menet helyt." (T. A.); „A bükkösbe' a málnavesz miután levágódik, akkor málnavesz veszi fel a bükköt." (J. A.)]. Példafajok: eszburatória, vészvirág - <i>Chamaenerion angustifolium</i> , málna - <i>Rubus idaeus</i> , kakastaréj - <i>Polygonatum verticillatum</i> , nyúleper - <i>Streptopus amplexifolius</i> .
Epervészen, epervágter	A legelső vágásnövényzet, sok <i>Fragaria</i> -val. [„Legelső az eper, terem benne, mielőtt levágják, má' egy-két nyár, s akkor má' olyan eper-vágterek lesznek ott, lehet eprészni." (J. A.)]. Példafajok: serkefű - <i>Lycopodium clavatum</i> , berkeper - <i>Fragaria vesca</i> .
Csutakos helyen, Csutakok mellett, töviben	Kivágott fák tuskója tövében. Példafajok: erdei sósdi - <i>Oxalis acetosella</i> , pokolszökésburján - <i>Paris quadrifolia</i> .
Csapos helyen, összehányt gallyak között, gyütesekben, gyütesek mentin	A fenyves levágásakor, a kivágott fák legallyazása után az ágak (csapok) egy helyen kerülnek összegyűjtésre [„A veszes csapos, ilyen-olyan. Levágják a fátot, s ott ugye marad az a csap, csapos, s ott aztán nő málnavesz." (J. Gy.)]. Példafajok: eszburatória, vészvirág - <i>Chamaenerion angustifolia</i> , málna - <i>Rubus idaeus</i> , csihány - <i>Urtica dioica</i> .
Égetéses helyen, felégetett csapos helyen	A fakivágás során keletkezett hulladék elégetése után maradt leégett terület. Példafaj: pulykafű - <i>Achillea</i> spp.
Aszalás	Kéreghántással, aszalással kiirtott erdő helye. Napjainkban már ritkán képződik [„Aszalták, hogy legyen az állatoknak pusztta terület, ahol füveljenek." (J. Gy.)].
Irtás	Legelő- és kaszálónyeresi célból erdőből gyeppé alakított terület [„Ki lett tisztítva az erdőtiül." (P. K.)].
Bokrok alján, bokros(os) hely	Cserjésedő vágásterületek, olykor legelők vagy kaszálók [„...felnő (a ragadvány) ott a fák közt es, meg így a bokrok közt is." (J. Gy.); „Erdőközt, erdők szélén, bokrosos helyeken, olyan helyeken, ahol ugye más bokor is, tehát például láttam málnaveszes helyeken is." (J. Gy.*)]. Példafajok: farkashárs - <i>Daphne mezereum</i> , szőrös füge - <i>Ribes uva-crispa</i> .
Bozót, bozótos helyen	A bokrosnál diverzebb, kisebb fákkal tarkított terület, részben átfed a bezsenyvel [A rakottya-bozótról: „Több így felnő aprára, s nem tud felnőni rendszeren, mer' hogy gyakor." (J. Gy.)]. Példafaj: rakottya – <i>Salix caprea</i> , erdei felfolyó - <i>Clematis alpina</i> .
Rakottyas	A <i>Salix caprea</i> által uralt terület. [„Há' levelesből, há' bükkfa. Hát vannak olyan helyek,

	<i>amik a rakottják, hogy ugye... mer' van kinn a hegyeken rakottás, de más leveles fa nem nagyon van.” (J. A.)].</i>
<i>Perzselés</i>	<i>Nardus stricta</i> és <i>Juniperus communis</i> irtása, ritkítása céljából felégetett terület.
<i>Apróbojtos</i>	Egy méternél alacsonyabb cseperedő lucos, a bezseny előtti állapot [„ <i>Apróbojtos. Bezsen, úgy hívják. Ekkorára felnő, vagy magosabb, s olyan sűrű, hogy nem lehet elmenni.</i> ” (A. B.)].
<i>Bezseny, cseplesz, (csettes, csetten, csettenyes)</i>	Sűrű, 5-10 éves fiatalos, amiben gyalog is nehéz járni [„ <i>Cseplesz. Amikor annyira megnő, hogy nem lehet menni el közte.</i> ” (T. D.); „ <i>Sűrű a csettes bozót, annak úgy hívjuk, csetten itten nálunk.</i> ” (K. B.); „ <i>Hát az a csettenyes, az ahol tiszta bezsen van, ne, ahol nem lehet menni bé, búni bé, tiszta bezsenyes.</i> ” (T. T.); „ <i>Cseplesz, s hogy bezseny, ez a kettő egy értelmű.</i> ” (T. I.)]. Példafaj: <i>veres fenyő – Picea abies.</i>
<i>Bezsenyes erdő</i>	Átmeneti állapot a bezseny és a fiatal erdő között [„ <i>Akkor má' nem mondják bezsennek, hanem erdő, ha felnő. Bezsenyes erdő.</i> ” (P. E.)].
<i>Fügés</i>	Földrajzi név, a <i>Ribes</i> fajok gyakoriságára utalhat.
<i>Bojzás</i>	Földrajzi név, a <i>Sambucus</i> fajok gyakoriságára utalhat.
<i>Gyüngyemény(es)</i>	<i>Spiraea chamaedryfolia</i> -ban bővelkedő terület erdőszeleken, kövesebb, meredekebb oldalakon, kerítések mellett.
<i>Hecsellis</i>	<i>Rosa</i> -fajok által benőtt, általában legelőterület.
Talajadottságok alapján meghatározott termőhelyek	
<i>Kövér helyeken, zsíros, jobb, szép helyen</i>	Tápanyagban gazdag termőhelyek [„ <i>Ahol kosároztaassák a helyet, ganyézzák.</i> ” (J. P.); „ <i>Mer' a kövér hely nem csak ott van, tudod, ahol megganyézzák, hanem ahol valami víz valamikor kilepett, vagy valami, s oda valami iszapot hajtott, s aztán onnét a víz eliltódott, de mégis egy kicsi nedvessége van, s akkor, akkor ott.</i> ” (P. K.)]. Példafajok: <i>ásza – Veratrum album, borsos lenkő – Bunias orientalis, csihány – Urtica dioica, kömenymag – Carum carvi.</i>
<i>Sovány helyen</i>	Nem trágyázott, tápanyagban szegény, kis biomasszájú területek (általában gyepre vonatkoztatják) [„ <i>Há' olyan, hogy nem, kicsi a termőföd. A növényeknek nem elég, hogy be tudjon gypesedni.</i> ” (F. D.); „ <i>Mi a sovány hely? / „Hát... reglő!” (T. A.)]. Példafajok: bartacin – Onobrychis viciifolia, mezei gyapárdi – Antennaria dioica.</i>
<i>Kopárabb, silányabb oldalakon</i>	Vékony termőrétegű talajok, kedvezőtlen tápanyagellátottságú termőhelyek [„ <i>...ahol nincsen fü, s így csórós íze van. Kopárság.</i> ” (T. M.); „ <i>...a kopárabb, silányabb oldalakon, ahol soványabb.</i> ” (F. D.)]. Példafaj: <i>borsika – Juniperus communis.</i>
<i>Köves helyen/talajban, palaköves helyen, köves oldalban</i>	Vékony termőrétegű, erodálódott, alapkőzet-befolyásolta termőhelyek általában legelőkön. Példafajok: <i>bartacin – Onobrychis viciifolia, magyaró – Corylus avellana.</i>
<i>Törmeléken helyeken</i>	Kőgörgetes helyen (mart, kőomladék stb.). Példafajok: <i>főkönburján – Chelidonium majus, rontóburján – Senecio vulgaris.</i>
<i>Kavicsos talajon</i>	Patakmenti, egykori zátonyos helyek. Példafajok: <i>bartacin – Onobrychis viciifolia, bárányláb – Salvia pratensis.</i>
<i>Agyagos földben/helyen</i>	Kötött talajú termőhely. Példafajok: <i>szarvaskeret – Lotus corniculatus, borsika – Juniperus communis.</i>
<i>Erős helyen</i>	Minden olyan terület, ahol mezofil termőhelyek vannak, a talaj nem áll vízhatás alatt [„ <i>Hogy, hogy nem vízenyes talaj, olyan kő, az.</i> ” (P. K.)]. Példafajok: <i>bükk – Fagus sylvatica, eszpenz – Helleborus purpurascens, bábakonty – Carlina acaulis.</i>
<i>Kinyomott, megerősödött földben, ahol víz lepte, majd kiszáradott</i>	Egykor elöntött patakmenti terület. Példafaj: <i>főkönburján – Chelidonium majus.</i>
<i>Kősziklákon, köves/kőszikla oldalakon, sziklás helyeken, kövek közt, kősziklák tetején, kőszálon, kőregekben, mészkősziklákon, mohos köveken</i>	Sziklás termőhelyek, nyílt sziklagyeppek, meredek sziklafalak [„ <i>Kősziklába van, olyan meredek helyt...</i> ” (T. D.); „ <i>Olyan sziklás helyen, ahol, ahol ilyen mohás föld van, bundsákos, erős-erős helyen, s a legmagosabb.</i> ” (P. K.); „ <i>... veszélyes helyeken nőnek, a kőregekbe' a kőhasadásokba'.</i> ” (J. Gy.)]. Példafajok: <i>havasi gyapár – Leontopodium alpinum, kőmész, édesgyűker – Polypodium vulgare, kőrózsa – Jovibarba globularia, dancia – Gentiana lutea.</i>
<i>Kőpócok, s kicsi fü ott, sarkokon</i>	Nagyobb sziklazsombok, amelyeken valamennyi talaj képződik, s valamelyest gypesedik [„ <i>Há' füves. A köveknél ilyen füves rész. Ahol egy kicsi hajlása van a kőnek, ott má' be van füvesedve. S a gyapár es nem a kőódalból nő ki, hanem ahol a kősziklán van egy kicsi ilyen mohás, füves rész, ott nő az.</i> ” (Cs. P.); „ <i>Az úgy a köves ódalakba, köves, köves helyeken. Szedtük. Báránhegyen nem kellett messze elmenni, s ilyen kő így... ilyen pócok, ne, s ott szedtük.</i> ” (P. E.)]. Példafaj: <i>havasi gyapár – Leontopodium alpinum.</i>
<i>Kőrákások</i>	A kaszálókon talált, egy-egy helyre összegyűjtött kövek. Példafaj: <i>vérburján – Hypericum maculatum.</i>

<i>Martoldalokban, martosokban</i>	Hirtelen meredekké váló oldalas helyek, útrézsúk, de a Hidegségi-víz folyóteraszai is. Példafaj: <i>podbál lapi - Tussilago farfara</i> .
<i>Leszakadás, süllyedés, szakadék, suvadós helyen, suvadásokban</i>	Patakok folyamatosan omló martja. Példafajok: <i>podbál lapi - Tussilago farfara, lúcs - Pinus sylvestris, nyár - Populus tremula</i> .
<i>Oldalas helyt, völgyoldalokon, hegyszélen, meredekben</i>	Általános kifejezés meredek, gyakran száraz, sovány és köves oldalakra. Példafajok: <i>borsika - Juniperus communis, istengyümölcs - Crataegus monogyna</i> .
<i>Verőfényesebb oldalakon, napsütéses helyeken, szikár helyen, napfényes helyen, napos oldalon, meleg területeken</i>	Déli kitérű, napsütötte, száraz, vékony termőtalajú termőhelyek [„... verőfényes, ahol állandóan, inkább olyan helyen, ahol állandóan süt a Nap.”; „Ahol a nap állandó... a legtöbbet süti. Az a verőfény.” (P. K.)]. Példafajok: <i>kukukvirág - Primula veris, mezei gyapár - Antennaria dioica, ördögboroda - Pteridium aquilinum</i> .
<i>Északra, északi helyt</i>	Északi kitérű, hűvös, nyirkos termőhelyek – erdők, gyepek. Példafajok: <i>csontfa - Lonicera xylosteum, babakonty - Carlina acaulis</i> .
<i>Nyirkos, nedves helyen</i>	Üde termőhelyek. Példafajok: <i>szeder - Rubus fruticosus agg., borfűge, vadribizli - Ribes petraea</i> .
<i>Dombos helyen, dombok körül, mészköves dombokon</i>	Korábban kidőlt fa, az erózió miatt dombbá vált földtányérja. Példafajok: <i>epefű - Gentiana cruciata, fekete kokozsa - Vaccinium myrtillus</i> .
Legelő, kaszáló és kapcsolódó termőhelyek	
<i>Füvek közt, füves helyt, benn a fűben, fűbe, mezőben, fű közt, ahol süti a Nap</i>	Gyepek. Kaszáló, legelő egyaránt lehet [„A füvek közt. Szóval a kaszálón.” (P. K.); „... a fű közt. A fű közt ott, ahol kaszálnak.” (J. P.)]. Példafajok: <i>vad fuszulyka - Convolvulus arvensis, vadborsó - Vicia sp., varjúhagyma - Colchicum autumnale</i> .
<i>Mezőkön, gyenge füves helyen, gyepes helyen, puszta helyen, erdőközti pusztás helyen</i>	Fátlan, gyepes területek termőhelyei. Példafajok: <i>babakonty - Carlina acaulis, berkeper - Fragaria vesca</i> .
<i>Pást, pástos hely, pászti, pászint</i>	Zárt gyepes területek [„Ez igen, ez a pást. Ez a föld, s a fű.” / „A föld is a pást?” / „Igen. Az a pást.” (J. A.)]. Példafajok: <i>tokoseper - Fragaria viridis</i> .
<i>Lik</i>	Kis erdei tisztás fent a hegyekben. Már ritkán használják.
<i>Bundzsákos helyen, bundzsák/moha közt, mohában</i>	Vastag mohapárnával borított, edényes növényeket illetően fajszegény termőhely [„Annyi sován a föld, hogy akkor bundzsák, s imitt-amott egy kicsi, néhány szál fű nő fel.” (T. A.)]. Példafajok: <i>ménisora - Vaccinium vitis-idaea, fekete kokozsa - Vaccinium myrtillus, serkefű - Lycopodium clavatum</i> .
<i>Benti kaszálókon, sarjús helyeken, gondozott, kaszálás területeken, ganyéztott helyeken</i>	A lakott területen, a házak közt, illetve a telek mögött, a hegyoldal alsó harmadában levő rendszeresen ganyéztott, sarjúkaszálásra alkalmas kaszálók [„Ha nem ganyéztódik a kövér hely, akkor kevesebb fű lesz rajta. Akkor éppen olyan füvek nőnek meg rajta, mint a künnvalókon.” (T. I.); „Hát a bennvalókon, értetted-e, ott kövér, ganyéztott, ott jobb széna van. Örökké. (...) Inkábbat a ló eszi azt (...) a lónak a kell, hogy kövér legyen, s a tehének sován.” (K. B.); „Mind a kettő jó (széna), ha jó időben lehet megcsinálni. Odaki is olyan terem, olyan jó leveles, tejes lapik vannak, az táplálékos. Tehenek nagyon szeretik a havasi szénát. Jó táplálékos fű.” (T. S.); „Több a tej, jobban hízik tőle. (...) Benn ugye, ahol ganyés, az a sok szép virágos nincs, mint ami van ideki a kaszálóba.” (A. B.)]. Példafajok: <i>varjúhagyma - Colchicum autumnale, bakceka - Tragopogon sp., bárányláb - Salvia pratensis</i> .
<i>Hegyi kaszáló, künnvaló kaszáló</i>	A településtől távolabb eső területek, ahol nem ganyézzák a kaszálót, és egy évben csak egyszer kaszálják [„... fentvaló kaszálóba’ nem nő akkorára a fű, aprább fű van, s azt úgy mondják, hogy havasi fű. Azt inkább adják a szarvasmarháknak. (...) Annak tejesebb füve van az aprószénának. (...) Az tejesebb széna. Több tejet adnak az állatok tőle, mint a bentvalótól.” (T. M.); „Több virág, s ilyen gyógynövények is több nő, mint itt bent.” „Hát a lovak inkább eszik a bennvalót s a tehének a künnvalót.” (T. I.)]. Példafajok: <i>ásza - Veratrum album, babakonty - Carlina acaulis</i> .
<i>Erdei, erdőközeli kaszáló, erdőközötti kaszáló</i>	Irtásterületek, nagyobb erdővel borított területeken kialakított kaszálók, ma már ezek a településtől távolabb találhatóak csak meg [„A sovány, sovány területeken, tehát a, az erdei kaszálók, így nevezzük meg, hát az erdei, most már a fenti, magasabb vidékeken. Magasabb területeken nálunk számtalan van belőle, tehát sok, tehát ahol sovány a terület.” (J. Gy.*)]. Példafajok: <i>babakonty - Carlina acaulis, ezerjófű - Origanum vulgare</i> .
<i>Őszlő</i>	Őszi sarjúlegelő [„Fenn a füvek lefogynak, a kaszálók felszabadulnak.” (J. B.); „Ősszel megzöldül a hely, a csuga kinő, azt leetted” (J. B.)].
<i>Mezei kaszáló</i>	Nyílt, fátlan platók, fennsíkok kaszálói. Példafaj: <i>papvirág - Leucanthemum vulgare</i> .
<i>Imolás kaszáló, imolás</i>	Rendszeresen trágyázott, szálfüvek uralta kaszáló [„Hát az nő a füvekbe’, ahol olyan füve van a helynek, ahol az imolás helyek vannak.” (J. Gy.)]. Példafajok: <i>imola - Trisetum, Dactylis, Agrostis spp. stb.</i>

Báránylábas kaszáló	Szintén rendszeresen trágyázott, <i>Salvia pratensis</i> uralta kaszáló.
Vadlóherés kaszáló	<i>Trifolium</i> -fajokban gazdag, ritkábban trágyázott, jó minőségű kaszáló [„ <i>Nem es hallottam, hanem vadlóherés, azt hallottam. Vadlóherés kaszáló.</i> ” (P. E.)]. Példafajok: vadlóhere - <i>Trifolium pannonicum</i> , <i>T. medium</i> .
Legelőben, reglőkön, legelő területen, nyáralóban	Legelők. Nem tartoznak ide a kizárólag ősszel legeltetett területek [„ <i>A nyáraló meg a reglő között van különbség?</i> ” / „ <i>Nincs. Há' mi úgy hívjuk nyáraló, de ez legelő, így, amikor a teheneket kicsapjuk, olyan helyt.</i> ” (T. Ed.)]. Példafajok: epefű - <i>Gentiana cruciata</i> , ezerjófű - <i>Origanum vulgare</i> , torokgyíkvirág - <i>Parnassia palustris</i> , vadárvacska - <i>Viola tricolor</i>).
Gödrökben, hegyi gödrökben	Magasabb zónában lévő, általában legeltetett, erdőközi pusztás helyek. Példafaj: ászpa - <i>Veratrum album</i> .
Szőrcsés, szőrfüves	Szőrfű (<i>Nardus stricta</i>) uralta, tápanyagban nagyon szegény helyek [„ <i>A szőrcse az olyan helyt, ahol a legeslegsóványabb a helye. Fenn a hegyeken.</i> ” (K. B.)]. Példafaj: fekete kokojza - <i>Vaccinium myrtillus</i> .
Esztenás helyen, állatok régebbi helyén, kosáros helyen, baromkertben, gané körül, vályú körül, esztena/kosár helyén, felhagyott állattartó helyeken, kalibák mellett, felhagyott/elmaradt kerthelyen, épülethelyen	Tápanyagfeldúsulás jellemezte, degradált területek. Különböző, állattartással kapcsolatos tevékenységek kapcsán alakulnak ki [„ <i>Ahun ganyés a hely, na. Az kövér hely. Ahol kosároztatnak. Ahol kosároztassák a helyet, izé, ganyézzák. Azt híják kövér helyeknek.</i> ” (J. P.); „ <i>Ahol ganyézzák érttetted-e a juhokkal, a tehenekkel érttetted-e, úgy kosároznak értted-e.</i> ” (K. B.)]. Példafajok: ászpa - <i>Veratrum album</i> , csipcsihány - <i>Urtica urens</i> , lósódsi - <i>Rumex alpinus</i> , gyüngyemény - <i>Spiraea chamaedryfolia</i> , burusztuj - <i>Arctium lappa</i> .
Tapodott helyen, ahol többet jár az ember/állat, reglőutak mellett	Taposott területek [„ <i>Sokat tapodnak, s megtrágyázódik, szóval sok ganyé letelepedik, s aztán egy évig, meddig nem járnak. Ott, ott, ahol aztán akkor, mikor aztán nem tapodódik, akkor.</i> ” (P. K.)]. Példafajok: porcsfű - <i>Polygonum aviculare</i> , kamilla - <i>Matricaria discoidea</i> , szamárcsipke - <i>Cirsium furiens</i> .
Hangyabolyokon, hangyadombokon, - túrásokon, hangyaboly oldalán	Hangyabolyok. Példafaj: vadcsombor - <i>Thymus</i> sp.
Bartacines	Kaszálók <i>Onobrychis</i> -szel felülvetett részei. [„ <i>Má' például azt vetik. Az kinő, s olyan rózsaszín virágai vannak, s olyan jó szagja van. Az a fűbe'... az kaszálódik. Má' itten tavasszal májusba' van. Olyan jó illatok vannak tőle. Olyan kicsi borzas magja van. Megérik, lehúzzuk a kóróról, s vessük tovább, s az oda belégükeredzik, úgy egészen, úgy bele. Saját magát is aztán úgy veti, befogja az ódalt. Sován, köves helyt szereti.</i> ” (T. A.)].
Lósódsi	<i>Rumex</i> -fajok uralta terület.
Kokojzás	<i>Vaccinium myrtillus</i> uralta terület.
Ászpás	<i>Veratrum album</i> uralta terület.
Zsanikás	<i>Alchemilla</i> -fajok uralta terület.
Ördögbordás	<i>Pteridium aquilinum</i> uralta terület.
Csipkés, szamárcsipkés	<i>Cirsium</i> - és <i>Carduus</i> -fajok uralta terület.
Menisorás	<i>Vaccinium vitis-idaea</i> uralta terület.
Kecskekapros, kapros	<i>Laserpitium latifolium</i> uralta terület.
Fehérkokojzás, takonykokojzás	<i>Vaccinium uliginosum</i> lelőhelye.
Zableveles	Széleslevelű füvek (pl. <i>Brachypodium pinnatum</i> , <i>Dactylis glomerata</i> , <i>Festuca pratensis</i>) uralta gyp.
Mohos, muhos	Földrajzi név, egykori <i>Sphagnum</i> előfordulásra utalhat.
Podbállapis	<i>Tussilago farfara</i> uralta terület.
Szalamás	Földrajzi név, egykori <i>Allium ursinum</i> előfordulásra utalhat.
Hagymás	Földrajzi név, egykori <i>Allium</i> előfordulásra utalhat.
Danciás	Földrajzi név, a <i>Gentiana lutea</i> lelőhelye.
Gazdaságilag nem hasznosítható, nem hasznosított területek	
Kertek, kerítések mellett, sarkában, kert melletti part, kertekben, gyepek mellett, legelőkertek mellett	Kerítések melletti néhány méter széles, ritkán vagy soha sem legelt, kaszált terület (a kert szó kerítés értelemben szerepel ezekben a kifejezésekben) [„... úgy az erdőben megint mások, má' aztán mész ki a szélbe, megint mások vannak.” (T. T.); „Hát egy kicsit olyan vadonabbak ott a kert tövénél, mert...” (A. B.); „... méges valahogy jobban nőnek. Ott ugye még amikor szárazság van, ott még tényleg árnyékos volt, s tényleg jobban nő az a burján az ilyen-olyan fű.” (T. E.); „... a farkashárs a kertek mellett érttetted-e, az... ilyen gyepek mellett, ahogy vannak, ott nő ki.” (K. B.)]. Példafajok: csipcsihány - <i>Urtica urens</i> , gyüngyemény - <i>Spiraea chamaedryfolia</i> , kórus - <i>Sorbus aucuparia</i> .

Mocskos helyeken, mocskos kertek mellett, zavaros helyen	Ágak és egyéb szerves eredetű természetes vagy ember által ott hagyott hulladékkal szennyezett terület [„ <i>Olyan piszkos meneteken nő ki. (...) Kert mellyéke. (...) Mer' így a mocskot oda behányják, s attól.</i> ” (T. A.); „ <i>Hát a porondon is, mindenféle mocskos burján megél (...) a víz hajtsa azkot, s akkor aztán a mocskos izét hordja.</i> ” (K. B.); „ <i>S vannak a kaszálóba' is olyan helyek, nem lehet például megkaszálni, vagy nagyon meredek vagy bokros vagy, olyan köves vagy minden, hogy... S ott nőnek ezek az ilyen dolgok.</i> ” (F. D.)]. Példafajok: <i>piros bojza - Sambucus racemosa, fekete bojza - Sambucus nigra, keptelán - Petasites spp.</i>
Csúf helyeken	Köves, meredekebb oldalak, amelyek nem kaszálhatók, nehezen járhatóak [„ <i>meredek, bozótos, ezburatória, s szeder nyő</i> ” (J. Gy.); „ <i>Csúf helyeken van, olyan nagy kövek, s azok közt, ott mü mentünk gyapárászni, hát csúnya, na, hogy nem oda mehető.</i> ” (P. E.); „ <i>hipehupás, nem járhatod, meredek, köves</i> ” (J. B.)]. Példafaj: <i>havasi gyapár - Leontopodium alpinum, szeder - Rubus fruticosus agg.</i>
Vadas helyeken, félrevaló helyeken, piszkos menet	Szűk, erdős völgyfejek, ember által nehezen megközelíthető, vadregényes helyek [„ <i>mélyebb erdők, nincsenek utak</i> ” (P. K.); „ <i>... nagyon vad helyen terem. Árnyékos hely, csúf helyeken, olyan csúf, észkos területeken.</i> ” (T. S.); „ <i>sűrű csúf helyek, szelíd állat nem járhatja</i> ” (J. B.)]. Példafajok: <i>gyüngyemény - Spiraea chamaedryfolia, szeder - Rubus fruticosus agg.</i>
Nem tapodott helyen	Legelő állat és emberi taposás által kevésbé zavart helyek. Példafaj: <i>gyüngyemény - Spiraea chamaedryfolia.</i>
Gyüngyeményes	Kertek (kerítések) mellett kialakuló, <i>gyüngyemény (Spiraea chamaedryfolia)</i> által uralt bokros szegélynövényzet. Példafajok: <i>farkashárs - Daphne mezereum.</i>
Településekhez, utakhoz, udvarokhoz kötött termőhelyek	
Lok helyen, bennvaló hely, benti területen, belterületen, aljakban	A völgyben, a patak mentén húzódó, fiatal geológiai képződményeken, kavicsteraszokon kialakuló termőhelyek, ez a falu települési területe is [„ <i>A borsos lenkő-e? Az csak verőfénybe', s a lokbirtokokba', az aljba', ahol ganyézzák értetted-e.</i> ” (K. B.)]. Példafajok: <i>bakceka - Tragopogon sp., borsos lenkő - Bunias orientalis, bárányláb - Salvia pratensis.</i>
Utak/ösvények mellett/szélén, árkok mentén, sáncokon, árkokban, gátak mellett, vízárkokban, völgyhuzásokban	Utak, árkok mentén. Példafajok: <i>utilapi - Plantago spp., бүдös bojza - Sambucus ebulus, csihány - Urtica dioica.</i>
Szántóföldben, szántókon, megásott földeken, ptyókaföldben, ágyások között, szántóbüttüknél, szántók szélénél	A szántott területek és szegélyük. Példafajok: <i>laboda - Chenopodium spp., ragadvány - Galium aparine, fekete nadály - Symphytum officinale, lósódsi - Rumex spp.</i>
Felhagyott szántókon/földeken	Parlagokon. Példafaj: <i>vadhère - Trifolium spp.</i>
Muzsdákon	A hegyoldalokban kialakított szántóföldek hosszabb időn át folytatott szántása következtében kialakuló agrárteraszok pereme. Példafajok: <i>köménymag - Carum carvi, pulykafű - Achillea spp.</i>
Házak körül, házaknál, épület mellett, lépcsőknél, fundamentom széle, udvaron, kerti fű közt, tanyán	Épületek körül és az évente többször kaszált, füves udvaron [„ <i>Az épületek mellett vagy kertek tövibe' egyhamar nő ki, ahol trágyás a terület. Trágyadombokat a csihán s a laboda lepi bé leghamarább.</i> ” (T. S.)]. Példafajok: <i>utilapi - Plantago spp., libapimpó - Potentilla anserina, Láncslapi - Taraxacum officinale, pásztortáska - Capsella bursa-pastoris.</i>
Csihányos helyeken, csihánosban	Csalános foltok. Példafaj: <i>árvacsihány - Lamium purpureum, szeder - Rubus fruticosus agg.</i>
Temetőben	Temetőben. Példafaj: <i>apróbojtorján - Agrimonia eupatoria.</i>
Kitétség, viszonylagos földrajzi helyzet, táji irányultság	
Alvidékeken, alattvaló hegyeken, közelvaló helyeken, hegyek aljától közép magasságig	Alacsonyabb hegyvidéki, völgyoldali területek. Példafaj: <i>magyaró - Corylus avellana, fehér fenyő - Abies alba.</i>
Báránhegy tetején, Nagy-Hagymás szikláiban, Tiszás oldalában	Földrajzi névvel meghatározott lelő- és egyben termőhelyek (magashegyi sziklák, tisztás völgy) [„ <i>Hát azt én Báránhegyen, odaki Fehérmezőbe', s Nagy-Hagymáson láttam, de azután soha életembe' itten egyáltalán.</i> ” (Cs. P.)]. Példafajok: <i>takonykokoja - Vaccinium uliginosum, dancia - Gentiana lutea, havasi gyapár - Leontopodium alpinum.</i>
Kinnvaló helyeken, kinn, magasan fenn, magaslatokon, magas hegyeken, (messze) fenn a hegyen,	Magasabb területek gyepei, részben erdei. A kifejezés leginkább arra utal, hogy a faluközeli völgyekben ritkább a faj. Vegetációmozaik értendő alatta [„ <i>Benn ugye, ahol ganyés, az a sok szép virágos nincs, mint ami van ideki a kaszálóba'.</i> ” (A. B.)].

<i>fenn a pusztában, hegyes vidéken, fennsíkokon, hegytetőn, havasos helyeken</i>	Példafajok: <i>jáhorfa - Acer pseudoplatanus, kecskekapor - Laserpitium latifolium, zsanika - Alchemilla spp.</i>
<i>Nagy erdőkben, nagy kaszálókon, nagy hegyeken</i>	Magasabb területek nagy kiterjedésű erdei és gyepei [... <i>nagy hegyeken van, ott pláne Barackos tetején is van sok.</i>] (T. Ed.]. Példafaj: <i>serkefű - Lycopodium clavatum.</i>
Egyéb	
<i>Mindenütt, mindenhol, akárhol, bárhol, több helyt van</i>	Generalista fajok termőhelyeire vonatkozó meghatározás. Példafajok: <i>nyír - Betula pendula, ördögboroda - Pteridium aquilinum, papvirág - Leucanthemum vulgare.</i>
<i>Ahol engedik</i>	Arra utal, hogy a faj előfordulása emberi döntés eredménye: nem vágták ki [„ <i>Há' van, megengedik, hadd nőjön, nő akárhol.</i> ” (J. P.)]. Példafaj: <i>kőrösfű - Fraxinus excelsior.</i>
<i>Ültetik, ültetve, vetik, vadon nem nő</i>	A faj ott él, ahova ültetik (nem ritkán kert mellé ültetett fajokra vonatkozik) [„ <i>A lúcs az itt... az itt ültetődik. Az ott nő, ahova ültetik. Csak elég föld kell neki, s megterem az.</i> ” (K. J.); „ <i>Hát az, azt úgy ültetik. Nálunk vót idele (...) van egy helyünk, s ott vót a kert mellett egy bukor, de azt valamikor valaki úgy ültette.</i> ” (T. E.)]. Példafaj: <i>kőrösfű (Fraxinus excelsior), lúcs - Pinus sylvestris.</i>